

ISSN 0333-0362

språklig samling

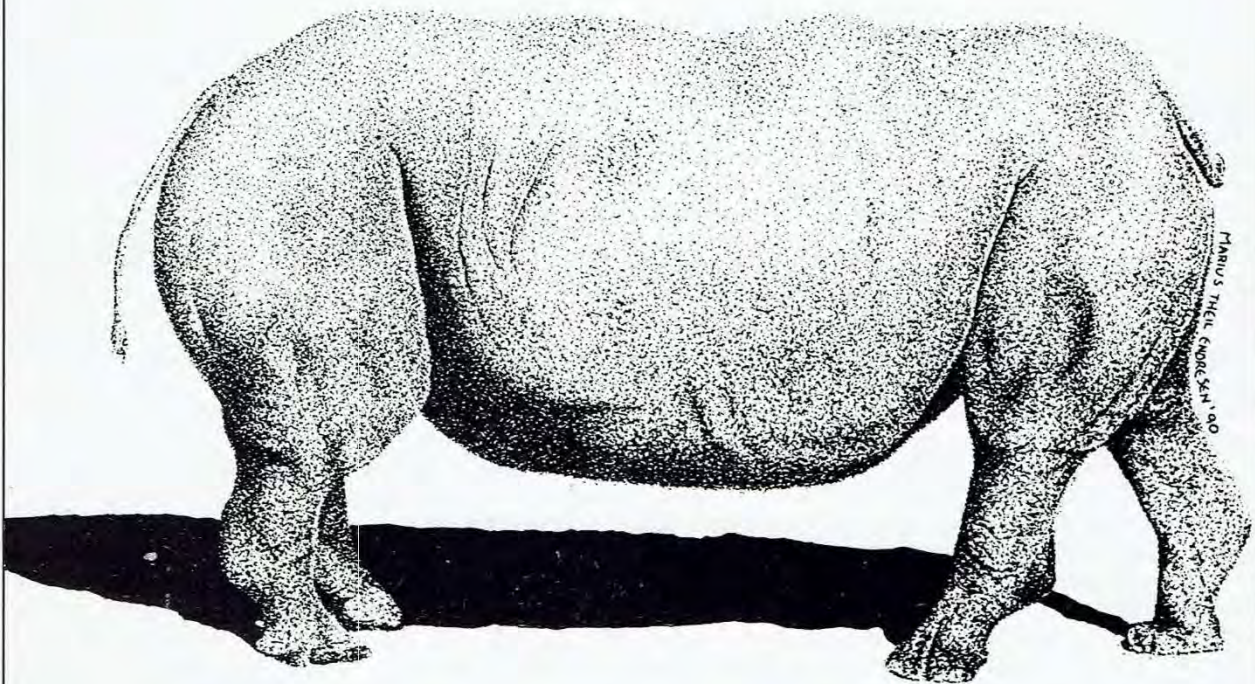
Nr. 3/4 – 1990

31. årgang

Kr 30,00

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

DOBBELTNUMMER

samnorskyret

språklig samling

Redaktør: Rolf Theil Endresen
Bekkelia 60
1481 Hagan

Bladpengar: Kr. 75,- pr. år.

Adressa til laget og bladet:

Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo 1
Postgiro 0803 5163787

Utgitt av:
LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Leiar: Arne Torp
Eikskollen 7
1345 Østerås

Medlemspengar: (Inkluderer bladpengar):
Kr. 100,- pr. år;
for skoleelevar, studentar og pensjonistar:
Kr. 50,- pr. år.

Redaksjonelt:

«Lite brukte former»

I dobbeltnummeret 4/89–1/90, skreiv vi litt om at Språkrådet for tida drøfter om en del «lite brukte former» skal fjernes fra bokmålsrettskrivinga. Av en eller annen sær grunn har Språkrådet bestemt seg for å hemmeligholde detaljene i denne saka, og det har ikke vært lett for redaksjonen å finne ut at merkelappen «lite brukte former» skjuler at saka egentlig dreier seg om å fjerne talemålsnære former som har vært tillatt brukt i over 50 år.

Å skrive et talemålsnært bokmål innafor grensene av offisiell rettskriving har aldri vært lett. Fortsatt må vi finne oss i inkonsekvenser som for eksempel *ho har skrøna og løyet*. Den som ikke liker å skrive et sånt inkonsekvent språk, men som heller ikke ønsker å bryte offisiell rettskriving, må enten skrive *hun har skrønet og løyet* eller gå over til nynorskens *ho har skrøna og logi*.

Nå er det fare for at det skal bli enda vanskeligere. Blant de «lite brukte formene» som Språkrådet vurderer å fjerne fra rettskrivinga er *ho*. Viss dette forslaget går igjennom, må vi for framtida skrive *hun*.

Vi har også fått vite lite om argumentasjonen for å fjerne slike «lite brukte former». De tar opp så mye plass i ordbøkene! Naturligvis har vi forståelse for dette argumentet — det er i det hele tatt en uting at språk har så mange ord. Det hadde blitt billigere og mer effektivt for oss alle om Stortinget vedtok ei øvre grense for hvor mange ord ei norsk ordliste kunne inneholde. Åffer ikke ta skrittet fullt ut og foreslå 10 000 som ei øvre grense?

Fra spøk til alvor. Det er skremmende å se former som *ho* omtalt blant lite brukte former.

For det første: I talespråket er dette den vanligste forma på pronomenet i 3. person hokjønn; på andre plass kommer *hu*, som ikke er godkjent i det hele tatt, verken i

bokmål eller nynorsk. Vi er trulig svært beskjedne når vi hevder at minst $\frac{3}{4}$ av Norges befolkning sier *ho* eller *hu*. Snart skal vi kanskje komme i den situasjonen at bokmålet bare skal godkjenne *hun*, denne forma som bare er naturlig for bergenserer, som rett nok sier *hon*, og noen små grupper ellers i landet.

For det andre: Åffer er *ho* lite brukt i skriftspråket bokmål? Grunnene er mange.

— De største forlaga og avisene driver jamnt over en beinhard språklig sensur, der det ikke blir spurt om noe er tillatt i offisiell rettskriving, bare om det stemmer med språket til hovedstadens borgerskap. De fleste av oss som er aktive i LSS har personlige erfaringer med denne sensuren.

— Lærerne her i landet har mangelfull kunnskap om norsk rettskriving. Undersøkelser tyder på at de fleste har liten kjennskap til andre former enn dem som finnes i de største avisene og bøker fra de største forlaga.

— Arbeidet med å lage et talemålsnært bokmål har stoppa på halvvegen. Vi har allerede nevnt eksempler på inkonsekvenser som en ikke slepper unna. Ikke alle liker å skrive noe de føler som et blandingsmål, og skriver derfor heller et talemålsfjernt, men konsekvent, bokmål.

— Det å skrive noe som avviker fra den gylne middelveg krever en ekstra anstrengelse. Verken Språkrådet eller skoleverket har noen gang anstrengt seg for å hjelpe dem som ønsker å skrive talemålsnært. Det har blitt overlatt til fattige organisasjoner som LSS.

Viss Språkrådet skulle finne på å vedta ei fjerning av disse «lite brukte formene», bør samnorsksfolk begynne å sabotere offisiell rettskriving.

RTE

Geirr Wiggen:

Til forsvar for norsk kulturbevissthet og identitet

Under bokmessa BOK 89 i Sandvika høsten 1989 holdt Rolf Theil Endresen et foredrag med tittelen «Til forsvar for det norske språket?» Det står trykt i *Språklig Samling* 30:4/31:1, s. 15–18. Jeg veit ikke om han var invitert til å holde det som leder av Landslaget for språklig samling (LSS), som han var da, eller som språkforsker og universitetslærer i allmenn språkvitenskap. Trulig var det som det siste. Men samtidig var han likevel LSS-leder, og noen som hørte foredraget, eller som har lest det i *Språklig Samling*, kan ha kommet til å stusse. For den holdninga til engelsk-amerikansk språkbruk i norsk («anglonorsk») som Endresen framfører i dette foredraget, kan se ut til å være den motsatte av den holdninga jeg har vist i Norsk språkråd,

der jeg både har vært bokmålsrepresentanten for LSS, leder for rådets bokmålsseksjon sia 1988 og hele Språkrådets leder og ansikt utad i 1989, da Endresen holdt sitt foredrag. Taler LSS med to tunger i denne saka, én gjennom sin leder og én gjennom sin bokmålsrepresentant i Norsk språkråd?

Det er mulig. Men det er slett ikke sikkert. Rolf Theil Endresens foredrag er et fint utgangspunkt for å få drøfta den språkpolitiske saka som kommer til å bli den synligste og mest ressurskrevende for Norsk språkråd i 1990 og flere år framover: Kampen mot den unødvendige og jålete bruken av engelsk-amerikanske ord og uttrykk i norsk eller, som Norsk språkråd har valgt å kalle den, «kampanjen for språklig miljøvern».

Kampanjen for språklig miljøvern

Etter at Norsk språkråd gikk ut offentlig med kritikk av den overdrevne bruken av engelskinnslag i norsk språkbruk for et par år sia, har det vist seg at det er utbredt misnøye med denne «anglonorsken». Norsk språkråds avisklipp-tjeneste viser at knapt noe språklig tema fyller avisspaltene mer. Og blant de mange reportasjene, leserbrev, artiklene og kronikkene skal en leite lenge etter dem som forsvarer denne engelskbruken. 24. april i år starta Språkrådet sin kampanje

for språklig miljøvern for alvor for å få flest mulig til å engasjere seg i dette språkspørsmålet.

Kampanjen er en holdningskampanje som blir gjennomført reint praktisk med reklamefaglig og økonomisk støtte fra Statens informasjonstjeneste, som alt våren 1989 fikk Kultur- og vitenskapsdepartementets støtte, og som er nedfelt som et kulturpolitisk satsingsområde både i Brundtlands- og Syse-regjeringas langtidspålegg for inneværende Stortingsperiode. Norsk språkråd har vendt seg til hundrevis av allmenndannende og yrkesfaglige skoler, organisasjoner i

norsk kultur-, nærings- og arbeidsliv, sentrale og innflytelsesrike enkeltbedrifter, ikke minst dem som arbeider med holdningspåvirkning gjennom reklame og informasjon, og politiske partier. I henvendelse har Språkrådet bedt om støtte til aksjonen. Reaksjonene har vært *entydig* positive. Til sekretariatet i Norsk språkråd har det i løpet av våren 1990 kommet inn brev og telefonsvar fra alle disse mottakergruppene, dvs. organisasjoner og institusjoner som til sammen representerer de fleste i samfunnet vårt, som klart melder tilbake at de er enige i at det er blitt altfor mye

drivende som sier de mer enn gjerne ville ha brukt norske navn på butikkene og varene sine, men som ikke får lov til å bruke andre navn enn de amerikanske, fordi de tilhører en internasjonal forretningskjede? Hvorfor kaller tilmed Freia sjokoladefabrikk det nye produktet sitt *Basic* og lanserer det for et norsk publikum gjennom reklamefilmer der all tale er engelsk?

Jeg er ikke i tvil om hvordan den bjella lyder som må henges på katta i denne sammenhengen: *kulturimperialisme*. Rolf Theil Endresen sier det sjøl i foredraget sitt: Alle de flate og unødvendige innslaga av engelsk-amerikansk språkstoff i norsk språkbruk i vår tid henger sammen med den dominerende økonomiske og eventuelt militære stillinga de anglo-amerikanske statene har på jorda. Når disse makthavernes språkkultur invaderer følelsene og drømmene våre, og former vår sosiale, kulturelle og til en viss grad også geografiske tilhørighetsoppfatning, knyttes det lojalitetsband til makthaverne sjøl. Vi kjenner etter hvert at det er der, hos dem, vi hører til. Dette har naturligvis ikke noe med fornuft å gjøre. Tvert imot. Det er følelsene og det underbeviste som rår på denne arenaen. Det er det som er så skummelt; vi *veit* så å si ikke hva vi gjør, eller rettere: hva følelsene og det underbeviste gjør med oss. En 20-åring i nærmiljøet mitt sør i Østerdalen, Norge, lot meg få vite tidligere i år at det føles mye sterkere, mye mer intimt å si «I love you» enn «Jeg elsker deg». Da har utviklinga kommet langt. Forfatteren og jus-professoren Jon Bing har på si side, ifølge et intervju i *Arbeiderbladet* 13. desember 1989, ingen vanskeligheter med å forestille seg et framtid-Norge der en snakker norsk på gata og engelsk på kontoret. Nei, får jeg legge til som sosiolingvist, vi kjenner allerede mange samfunn der det stedege språket er skjøvet til side i det offentlige språkkonnet til fordel for en militært, økonomisk eller kulturelt dominerende språkkultur. Den kulturelle, inkludert språklige, koloniseringa av det norske språksamfunnet foregår framfor alt gjennom den internasjonale massemediekulturen, slik jeg har skissert det ovafor, og den mener Jon Bing vi bare kan møte på én måte: i åpen kamp med våpen tufta på et *norsk-*

språklig fundament. Alternativet er, mener han, å akseptere en okkupasjon av anglo-amerikansk kultur i nær framtid. «Land som ikke greier å verne sin egen kultursfære, kommer til å gå til grunne», sa den amerikanske medieforskeren Herbert Schiller i et intervju med *Dagbladet* 3. oktober 1989.

Ingen språklig purisme

Norsk språkråds holdningskampanje mot «anglonorsken» har ikke brodd mot fremmede språk reint allment. Sjøl har jeg både på egne vegne og på vegne av Norsk språkråd streka under mange ganger, både i tale og skrift, at det flerkulturelle og flerspråklige samfunnet eier en rikdom det gjelder å ta vare på. Vi skal lytte til hverandre og berike hverandre, også språkkulturelt ved å låne ord og uttrykk til og fra hverandre. Men i den kulturelle utvekslinga må vi være noenlunde likeverdige medspillere og oppfatte hverandre som likeverdige. Det innebærer at vi også må være bevisst vår egen språkkultur. For den som ikke ser verdien i sin egen kulturarv, vil ha vansker med å verdsette og tolerere det den andre har. I denne sammenhengen står det engelsk-amerikanske språksamfunnet i ei særstilling: det *dominerer* oss på en måte som ingen andre språksamfunn gjør i dag. Det dominerer alle andre språksamfunn på samme måten. I det stykket har det norske språksamfunnet felles interesse med alle andre språksamfunn, blant annet dem som innvandrerne til landet vårt representerer, i å motstå denne dominansen og opprettholde respekten for og ferdighetene i morsmålet.

Engelsken står altså i en helt annen maktstilling i Norge i dag enn den gjorde før Endresen og jeg blei født rett etter krigen. Foreldra våre hadde tysk som første fremmedspråk i skolen, ikke engelsk, som nå. Når Porsgrunnsforeldra våre brukte engelsklånte ord som *hurri-urp*, som Endresen minnes med varme, *blankis* (=teppe) og *jeine* (=løpe), stod ikke de i noen særstilling i forhold til andre som var lånt fra andre språk. Engelsk var ett av mange långivende språk. Porsgrunnsfolk hadde bare lånt flere ord fra engelsk enn de fleste i Norge, fordi Porsgrunn var en betydelig sjofartsby. Det er ingen grunn til å

hisse seg opp over de engelske orda som blei lånt inn i et lokalsamfunn under slike vilkår, da engelsken ikke var det dominerende fremmedspråket i Norge. Nå er situasjonen en helt annen. Og det er ikke det engelske språket i seg sjøl det er noe galt med, men den voldsomme dominansen det har som långivende språk i dag, og det i dets mest kommersialiserte utgave.

Ingen nasjonal-sjåvinisme

Et sted i foredraget sitt jamfører Endresen motstanden mot «anglonorsken» i dag med målrorstas motstand mot dansk-tyske språklån (for eksempel «anbehetelse»-ord) i fortida, som han helt rett peker på har vært mye mer omfattende. Når han derimot parallellfører motstanden mot disse språklåna med påstander om at innvandring er skadelig for en såkalt norsk eller nordisk rase, reagerer jeg derimot sterkt. Jeg har frykta at noen skulle kople Norsk språkråds kampanje for språklig miljøvern med en mer allmenn «norsk/Norge for nordmenn»-holdning. Saka ligger til rette for ei slik misforstått kopling. Kanskje er det slike assosiasjoner som har gjort Endresen skeptisk til kampanjen mot «anglonorsken»? I så fall er skepsisen forståelig. Men den er ikke saklig grunna. Jeg har vært påpasselig med å markere en klar front mot alt som kunne misforstås som nasjonal-sjåvinistisk, og jeg har både på egne vegne og på Språkrådets vegne vært fore var med å tale alle innvandrerkulturernes sak i denne sammenhengen. Det var ett av motiva med å sette innvandrernes språkreter på dagsordenen som hovedemne under Norsk språkråds årsmøte i Trondheim i januar 1990. Arbeidet for å vekke norskspråklige medborgere til bevissthet om og stolhet over norsk språk er *ikke* et tiltak som skal gå utover de språklige minoritetskulturene i landet vårt, verken den gamle samiske eller de mange nye som innvandrerne har brakt med seg. De er heller ikke et tiltak mot språklån i sin alminnelighet. Og det har i alle fall ikke brodd mot fremmedspråklære; Endresens tankeeksperiment med den flerspråklige bygda Målvik kunne få en til å tenke i slike baner. Kampanjen mot «anglonorsk» dreier seg om at

unødvendig og tankelos bruk av engelsk-amerikanske ord og uttrykk i norsken her til lands. Reklamebyrå mener det; «tunge» næringslivs-bedrifter mener det også; ungdom svarer på samme måte, enkeltvis og gjennom sine skole-klasser og organisasjoner; offentlige institusjoner like ens, liksom store idrettsforbund og bransjeforbund og interesseorganisasjoner for musikkliv og språkkultur. Alle støtter de Språkrådets kampanje mot «anglo-norsken», noen tilmed økonomisk. Av de politiske partia er det bare ett som går imot kampanjen: Fremskrittspartiet. La ikke det være noe avgjørende argument, men det er tankevekkende at dette partiets stortingsgruppe (ved Oscar D. Hillgaard) mener det er «ingen grunn til å undre seg over at tradisjonell(!) norsk språk kommer til kort i vår tid», og at engelsk er norsk overlegent som kommunikasjonsmiddel. FrPs Ungdom synes visst at det norske språket er en plage og et problem for skole og samfunn, for denne organisasjonen hevder i sitt svar til Norsk språkråd at den ser det «som en fordel at flest mulig engelske ord innarbeides i det norske språket, slik at norskopplæringen i skolen kan forenkles».

Fremskrittspartiets syn drukner likevel i den samstemte oppslutninga om at vi norske oss imellom bør bli mer bevisste i vår språkbruk, så vi får klarere syn for den språklige rikdommen vi har i morsmålet vårt, og bruker den rikdommen aktivt, nyskapende og med glede for alle slags formål. Det mener jeg er gledelig, og det håper og trur jeg LSS mener òg. Kampanjen for språklig miljøvern ser ut til å samle folk flest på tvers av gamle språkpolitiske skillelinjer. Over tid kan en felles positiv holdning til norsk språk og språkbruk skape en allment hoynta *bevissthet* om det særnorske, og det kan i sin tur utvikle nye holdninger til de språklige normene for talt og skrevet norsk.

Bekymring for språket?

Rolf Theil Endresen synes ikke det er noen grunn til å bekymre seg over den engelske påvirkninga på norsk. Han er klar over at det fins noen uttale-, rettskrivnings- og forståelsesproblemer for enkelte, men han mener det er småtterier i den store sammenheng. Slik må det

nødvendigvis fortone seg om det er *språket* en vurderer, og om en veit å se det som skjer i nåtida, i språkhistorisk perspektiv. Det er dét Endresen gjør. Om vi andre gjør det samme, må vi være enige med han: Teller vi opp alle de engelske orda og uttrykka vi låner inn i norsken vår i dag, blir det ikke så forskrekkelig mange, verken i forhold til de norske vi tross alt bruker, eller i forhold til alle dem vi trur er norske, men som egentlig er lånt inn fra gresk, latin, tysk, fransk og andre språk tidligere. Det norske språket døde ikke av de orda og uttrykka nordmenn før oss lånte i si tid. Det vil neppe dø av de engelske vi blander inn i norsken vår nå heller.

Men det er ikke det som er saka, slik jeg ser det. Når jeg ikke er glad for den ukritiske, unødvendige og jålete bruken av engelsk-amerikanske ord i hverdags-språkbruken vår, er det ikke fordi jeg er bekymra for *det norske språket*. Det vil leve videre med slike endringer som ethvert levende språk går gjennom. Det er ikke engang sikkert etterkommerne våre vil skjønne den norsken vi bruker nå. Så mye kan språket vårt endre seg, og heller ikke det bekymrer meg. De fleste med norsk som morsmål i dag ville ikke ha skjont den norsken våre forfedre og -modre brukte på 1300-tallet; og de som levde på 800-tallet, ville ikke ha skjont noe av det deres forfedre og -modre på 500-tallet sa til hverandre heller. Det er i orden. Det er den språklige kulturens gang. Nei, det er den kulturelle identiteten og sjølbevisstheten til den enkelte i samtidas og den nære framtidens Norge jeg tenker på, når jeg maner til «språklig miljøvern» med brodd mot unødvendig engelsk-innblanding i dagens norske språkbruk. De er altså ikke språket sjøl, og slett ikke i et distansert tusenårsperspektiv, men *det språket og språkbruken gjør med oss her og nå*, jeg er opptatt av.

Følelsesliv og kulturell identitet

Morsmålet vårt, den by- eller bygdedialekta vi alle er vokst opp med, knytter oss til et bestemt sted og til bestemte mennesker og miljø. Det gir oss ei forankring, både geografisk og sosialt, en kulturell heim-plass. Det er «hertespråket» for de fleste av oss, det vi blir rørt av å ho-

re når vi er heimefra, slik vi blir rørt av å høre en hvilken som helst variant av norsk når vi er utenlands. Det er det språket vi tyr til i ekstreme situasjoner, når vi er veldig avkrefta, veldig redde, veldig sinte eller veldig glade. Det er det «innerste» språket vårt, det som er nærmest sinnet, følelsene og kroppen vår. Det er det språket som lager og bærer drømmene våre.

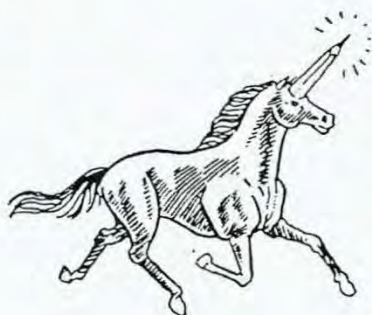
Det er når de flate, kommersialiserte engelsk-amerikanske klisjéene invaderer følelseslivet vårt, når den fremmede språktonen i navn, ord og uttrykk, hva enten de er «riktige» eller ikke, koloniserer drømmene og blir stoffet de veves av, at det er grunn til å reagere. Det er *kvaliteten* av de engelsk-amerikanske språklåna, ikke mengden av dem, som teller. Og i den norske hverdagen akkurat nå er det nettopp i den språkbruken som knytter seg til lengsler, følelser og drømmer, vi finner konsentrasjonen av det engelsk-amerikanske språklånet. Det er navn på og reklame for de varene vi ønsker oss, og det er de tusen ord og uttrykk som har med kjærlighet og hat å gjøre, slik de i det meste av dette hundreåret, men særlig etter 1945, er blitt gjentatt og gjentatt i de medieformene som de fleste av oss som lever i Norge i dag, har vokst opp med og blir fascinert av: populærmusikken og filmene. De engelsk-amerikanske orda og uttrykka, ja, sjølve den engelsk-amerikanske *språktonen*, er knytta til de aller sterkeste drommebildene våre. Det unge mennesket fra by- eller bygde-Norge som fra før tenåra av er storforbruker av engelsk-amerikansk språkbruk gjennom popmusikken det lytter til timevis hver dag, filmene det ser på kino og på video, også dem flere timer pr. dag, gjennom maten det spiser med vennene og venninnene, gatene og butikkene det går i, og klærne det er opptatt av, leser om, ser på og vil ha – hva slag kulturell identitet utvikler det mennesket? Hvor føler det at det hører til? Hvor er det menneskets lojalitet? Hvem holder det med? Hvilken verden, hvilken samfunnstype finner det sine verdier i? Hvorfor krever Coca Cola-konsernet at all reklame for Coca Cola skal være på engelsk knytta til bilder fra amerikansk virkelighet og drommeverden? Hvorfor får Norsk språkråd svar fra flere forretnings-

norskspråklige må kvitte seg med den språklig-kulturelle mindreverdigheitsfølelsen som ligger under den forførende og unødvendige bruken av ord og uttrykk fra det engelsk-amerikanske «herrespråket», og lære seg til å bruke og utvikle det norske morsmålet *når de er mellom norske*. I all kommunikasjonen med verda utafor er det sjølsagt viktig at så mange som mulig kan så mange fremmedspråk som mulig så godt som mulig. Men det er noe helt annet.

På en måte kan Norsk språkråds kampanje for språklig miljøvern ses som en parallell til LSS' og andre språkorganisasjoners kamp for å skape rom for dialektbruk og dialektbrukere overfor en dominerende riksspråkskultur: Det er et tiltak for å vekke det lille språksamfunnet til kulturell sjølbevissthet, trygghet og stolthet, for å kaste av slaveholdninga og husmannsånnda. Vi sier: Ryggen rak! Norsk duger! Medlemmene av LSS burde kjenne seg igjen i en slik språkpolitikk.

Det europeiske kultur-mangfoldet

Det er vel å merke ikke tale om noen nasjonal «være seg sjøl nok»-holdning. Også i *europaisk* sammenheng lar kampanjen mot anglonorsk seg forsvare. For, som den nye og tankevekkende Europa-debatten har fått fram så klart, Europa er et kulturlandskap mer enn et geografisk rom, og det som preger det europeiske, er dets variasjon og mangfoldighet i levemåter og ytringsformer. Det ville være til

skade for hele den europeiske identiteten om den internasjonale kommersialismens overflatiske engelsk-bruk skulle jage den rike variasjonen inn i stuekrokene og musea. Vi norske må være bevisste vårt særpreg, som språkkulturen er en kjerne i, og arbeide for å opprettholde den også som et bidrag til den europeiske felleskulturen.

Motstand mot den unødvendige bruken av engelsk-amerikansk språkgods i norsk språkbruk må ses som et forsvar for norsk og europeisk kulturbevissthet og identitet. Det er ikke språket sjøl, men det språkbruken i hverdagen gjør med oss akkurat nå, som bør bekymre oss. Fordi dét er en annen synsvinkel på saka enn den Rolf Theil Endresen har i foredraget sitt fra høsten 1989, trur jeg faktisk ikke at han og jeg er så uenige likevel, om vi ser spørsmålet fra våre respektive synsvinkler. Dermed mener jeg LSS trygt kan stå ved pkt. 8 i prinsippogrammet sitt, særlig om det skifta ut ordet *mål* med ordet *språksamfunn*: «LSS ser det anglo-amerikanske språkpresset som en stor fare for det norske språksamfunnet i dag, og vil arbeide for å verne det mot dette presset.» ■

Målungdommen svarer

Sia sist har LSS fått desse breva frå framstående norskdomsungdom:

Ingar Arnøy
c/o NMU
N. Bruns gt. 22
0165 Oslo 1

Landslaget for Språklig Samling
Boks 636, Sentrum
0106 Oslo 1

Oslo, 26.04. 1990

Um dårleg og unorsk målføring

I svara på fråsegn frå SMiO har leidar i LSS, Arne Torp, kome med nokre merknader til dårleg og unorsk målføring i nynorsken min.

Arne Torp har heilt rett i kritikken av målføringa mi. Eg har all vegen sidan eg bytte frå dansk til norsk rota mykje med setnings-bygnad, ordval og grammatikk (t.d. samsvarsbøyinga).

Eg takkar Arne Torp for at han tek fram alle døma på unorsk målføring hjå meg. Um Arne Torp/LSS har høve til det, vil eg svært gjerne at De held fram med å retta målet mitt, slik at eg kann læra meg god norsk.

Med venleg helsing
Ingar Arnøy

Roar Madsen
Frode Rinnans veg 91
7035 Nidaros

Landslaget for språklig samling
Boks 636 Sentrum
0106 Oslo 1

Oslo 22. april 1990

Um substantivsjuke passivkonstruksjonar.

Landslaget for språklig samling (LSS) har gjeve Studentmålslaget i Oslo (SMiO) tvo svar på fråsegn um lærebokmålet. I svaret frå Rolf Theil Endresen (RTE) vert ein artikkel eg skrev i bladet EG 3/89 nytta til å syna at mange målfolk skriv tungt og substantivsjukt.

«På dei to sidene bit substantivsjuke passivkonstruksjonar kvarandre i halen», skriv RTE, og har diverre rett.

Sjølv um eg ikkje er målgranskar, språkvitskapsmann eller lærebokforfatter (som RTE) — er eg naturlegvis glad for å læra. Difor segjer eg takk for denne påminningi, og lovar å skjerpa meg.

Kannhenda vore det endå betre um De kunne gjeva meg (og andre) gode råd um korleis me kann skriva betre utan slike lyte. [...]

Beste helsingar
Roar Madsen

Arne Torp:

Bør me skrive radikal nynorsk?

I dobbeltnummer 4/89—1/90 av *Språklig Samling* hevda Helge Gundersen at somme samnorsksfolk ikkje vel særlig radikale former når dei skriv nynorsk. Dette kan nok HG ha rett i, sjølv om nynorskskrivande samnorsksfolk vel jamt over skriv meir radikal nynorsk enn andre nynorskbrukarar. Likevel trur eg kanskje det blir sett på som meir av ein «moralisk forpliktelse» i samnorsk-rørsla å skrive radikalt bokmål enn å skrive radikal nynorsk. Dette synest ikkje HG er så bra — han vil helst at nynorsksfolk i LSS bør skrive det han kallar *liberal nynorsk* — som sjølvsgagt er det same som eg kallar radikal nynorsk.

Talemålsnær nynorsk og «tilnæringsnynorsk»

Eg skjønner godt hossen HG ser på saka, og i praksis er vel kanskje heller ikkje min nynorsk den aller «verste», sett frå hans synsstad. Likevel er det nok heller tilfeldig at nynorsken min er så «bra» som han er — kvaliteten framleis vurdert etter HGs kriterium. Når eg skriv nynorsk, plar eg nemlig stort sett å velje former som ligg så nær talemålet mitt som råd — *utan omsyn til* om eg dermed fremmar «tilnærminga» eller ei. Fordi eg er sørlending og dermed «reservedanske», vil sjølvsgagt *talemålsnær* nynorsk for meg samtidig betyr *bokmålsnær* nynorsk i dei aller fleste tilfella. Men pronomenet *me* i overskrifta viser vel tydelig nok at eg ikkje satsar så veldig hardt på «tilnærming»! Noen og kvar kan vel då tenke seg kva slags nynorsk eg hadde skrive om eg hadde vore t.d. vesttelemarking og framleis skrive etter dei same prinsippa ut fra dén dialekten. I så fall hadde vel medlemsskapen i LSS hange i ein tynn tråd — kanskje...

Når eg skriv radikalt bokmål, er det forresten mye av den same grunnen: betre samsvar med talemålet mitt. Med andre ord: Språklig sett er eg ein stor egoist!

Valfridommen i dei norske skriftmåla

Nå må det rett nok seiast at den store *valfridommen* innanfor rettskrivinga for

både bokmål og nynorsk nettopp er tenkt å skulle imøtekomme slike egoistar som meg, som på den måten skal kunne kjøre akkurat den private «slålåmløypa» gjennom skriftmåla som best passar deires eige talemål. Eg vedgår gjerne at valfridommen til å velje si eiga «løype» på denne måten i dag stort sett er eit privilegium for oss på A-laget i dei språklige alpindisiplinane — for å bli i slålåmbildet. «Vanlige folk» prøver nemlig som regel ikkje å skrive slik som dei snakkar — dei har så meir enn nok med å prøve å få til å skrive slik som dei trur det er «rett» å skrive.

At dette i høgste grad stemmer for bokmål, er gammalt nytt. Dei fleste som les dette bladet, er sikkert klar over at svært mange som seier t.d. *brua* og *kasta* oftast skriv *broen* og *kastet*. Om det omvendte skjer — at folk skriv *brua* og *kasta*, men seier *broen* og *kastet*, det skal eg ikkje ha sagt noe om — det kunne vel i så fall vere t.d. LSS-folk frå Bergen! — men det er i alle fall heilt sikkert mye sjeldnare. Det virkar derfor framleis litt «radikalt» og «avstikkande» å skrive *brua* og *kasta* på bokmål, enda dei fleste menneske i størstedelen av landet bruker desse formene i det naturlige talemålet sitt. Og grunnen til dette er sjølvsgagt den sterke tradisjonen frå norsk-dansken i bokmålet, som framleis blir stødd og hjelpt fram av mektige kapitalkrefter som *Aftenposten* og hans jamlikar, for å snakke som den marxisten eg ikkje er.

Grunnar for å skrive radikalt på nynorsk og bokmål

Hossen er det så på nynorsk? Finst det sterke kapitalkrefter som stør ei bestemt målform der? Det trur eg knapt ein kan seie. Heller ikkje er det så tydelig som på bokmål at visse ord og former blir rekna som «rette» eller «betre» enn andre — bortsett då frå dei illegjetne (for ikkje å seie berykta) «anbehetelse»-orda, som jo er ei vederstyggelighet for mange gode målfolk.

Slik eg ser det, er derfor forholdet mellom konservative og radikale utgaver av nynorsk annleis og meir jambyrdig, om ein så kan seie, enn forholdet mellom det prestisjetunge konservative bokmålet med heile sin litterære tradisjon på den eine sida og på den andre det spede og usikre radikale bokmålet, som treng all den stønad det kan få for å kunne hamle opp med den mektige konkurrenten på høgresida.

Når eg prøver å skrive radikalt bokmål, så gjør eg det derfor ikkje *bare* fordi eg finn det naturlig å skrive slik ut frå mitt eige talemål — eg gjør det også fordi eg gjerne vil vere med og gi mitt vesle bidrag til å påvirke framtidnorsken i den leia eg meiner er den beste. På bokmål prøver eg altså både å vere folkemålsmann og samnorskmann.

Nå vil sjølvsgagt HG og andre LSS-folk som tenker som han seie at det burde eg sannelig vere når eg skriv nynorsk au. Ja, eg burde kanskje det. Men sanninga

er altså dessverre at eg vel bare er folke-målsmann når eg skriv nynorsk. Hossen kan eg så greie å leve med ein slik inkonsekvens — samnorskmann bare på bokmål, og ikkje på nynorsk? Dersom eg skal greie å forklare det, må eg nok seie litt om hossen eg ser på framtida for dei to skriftmåla våre, for svaret på korfor eg handlar som eg gjør her, ligg nettopp i den strategiske tenkinga mi på dette punktet. Kanskje det eg nå kjem til å seie, vil falle ein del målfolk tungt for brystet, men det får heller våge seg. Synsmåtane er sjølvsagt bare mine eigne, og må på ingen måte tolkast som det offisielle synet til LSS, sjølv om eg tilfeldigvis er leiar i 1990.

Eit personlig vitnemål

La meg få presisere før eg går vidare at eg alltid har vore glad i nynorsken, endå eg ikkje har vakse opp i eit såkalla nynorsk-distrikt. Eg høyrer altså til «den akademiske nynorskintelligentsiaen» — folk som i vaksen alder har tatt eit medvite standpunkt for nynorsk — i mitt tilfelle rett nok heller halvhjerta, for eg skriv som sagt bokmål au, når det fell seg — men det er jo ein «svakhet» eg deler med mange andre i LSS.

Grunnen til at eg i si tid blei ein slags målmann, var sjølvsagt overdimensjonert interesse for språk og dialektar, noe som gjerne fører til den slas «omvendelsar» hos folk med min bakgrunn. Men som de ser av ordbruken min her, er eg realistisk nok til å innnsjå at min veg aldri vil bli vegen for «massane». Dei som var målfolk på Sørlandet i min oppvekst — der var faktisk noen få av dei — blei alltid sett på som litt skrullele — i alle fall dersom dei var innfødde og ikkje innvandra vestlendingar — i så fall var det «naturlig» og OK. Om det er slik framleis der nede, veit eg vel ikkje heilt, men i grunnen ville det forundre meg om det ikkje var det. Og her eg bur nå — i «bygden Bærum», som det står i lokalavisa — er sjølvsagt innfødde målfolk omtrent like vanlige som isbjørnar i Sahara.

Landet der «sidemålet» er hovudmål...

Poenget mitt med å ta fram desse i og for seg velkjende og sjølvsagde tinga er å minne om at nynorsken i størstedelen av landet så å seie *aldri* blir brukt anna enn i sidemålstimane på skolen. Det målet folk flest bruker og høyrer rundt seg, er den lokale dialekten, og det målet dei bruker skriftlig i alle andre samanhengar

enn sidemålsstilen, er bokmål. Dette kan ein mislike, men slik er det.

Bare i ein bestemt del av landet er dette biletet vesentlig annleis. Rett nok er talemålet der som elles den lokale dialekten. Men det dominerande skriftmålet er ikkje det same som i andre landsdelar. Her er det ikkje bare på skolen du møter nynorsk, men på plakatane i butikken, i banken, i lokalavisa, i kommunale papir og rundskriv og så vidare.

Alle skjønner sjølvsagt at eg nå snakkar om det såkalla nynorske kjerneområdet — dvs. bygdesamfunna på Vestlandet. Her kan ein virkelig snakke om at nynorsken er ein levande realitet i kvardagen — og ikkje bare eit forstyrrende element i norsktimane, slik visst mange etter kvart ser på nynorsken utanfor kjerneområdet.

Nå veit eg der er mange progressive — for ikkje å seie aggressive! — målfolk som sit klare til å anklage meg for å nøre opp under den grunnlause fordommen at nynorsken bare er eit vestlandsmål — og det kan godt vere det virkar slik. Men legg merke til at eg ikkje har sagt noe om hossen *nynorsknormalen* ser ut. Det eg har sagt noe om, er kor i landet nynorsken virkelig blir brukt i dagliglivet av folk flest. Dersom ein legg dette innhaldet i ordet *vestlandsmål*, er det nok dessverre ganske god grunn til å sette denne merkelappen på nynorsken i dag, og dersom eg skal spå, vil eg nok tippe på at denne nemninga ikkje vil bli mindre rettkommen i framtida.

Vestlendingane og me andre

For å seie det rett ut, så ser eg heller mørkt på framtida for nynorsken utanfor kjerneområdet. Rett nok har den offisielle språkpolitikken her i landet når det gjeld normeringa av nynorsken i dette hundreåret mye gått ut på å gjøre han mindre «vestlandsk» — og etter manges meining har normeringsorgana lykkast rimelig bra med det. Likevel har nynorskpromillen på Austlandet aldri gitt noen målmann gledesrus...

Sant nok — det finst enkelte skrullingar mellom oss, både sørendingar og andre, som gjør den geniale oppdaginga at nynorsken på mange punkt faktisk ligg nærmare slik me snakkar enn bokmålet gjør. Men det er utopi å tru at alle andre skal bli like geniale som oss! Stort sett vil det nok også i framtida bare vere vestlendingar som er så glupe.

Kor lenge kan nynorsken overleve?

Dette noe resignerte synet mitt på framtida for nynorsken — ikkje bare som einaste riksmål i landet, men kanskje som «riksmål» i det heile, det får au konsekvensar for hossen eg vurderer formvalet i dette målet. Slik eg ser det, er det altså lite trulig at nynorsken vil kunne vinne fram t.d. på Austlandet ved å bli endå meir «austlandsk». Spørsmålet er då om det er noen vits i å forsøke å skrive meir «bokmålsnær» nynorsk, bare for å tekast folk som ikkje i noe fall vil begynne å skrive nynorsk. I verste fall kunne det kanskje jamvel gå slik at *vestlendingane* svihta nynorsken, dersom dei syntest at han var blitt så austlandsk at det nå kunne vere det same med heile nynorsken. I så fall ville nok dét bli den endelige slutten for nynorsken.

Som samnorskmann burde eg kanskje helse ei slik utvikling velkommen og derfor arbeide for at det skulle gå slik. Det er jo det Studentmållaget i Oslo meiner Rolf Theil Endresen gjør med sin «sør-austlandske» nynorsk. Sjølvsagt er ikkje eg samd med Studentmållaget i det. Som «dialektrabulist» kan eg jo heller ikkje klandre RTE for å følgje den same linja som eg gjør sjølv! At hans austlandsnorsk kanskje blir endå mindre appetittlig for Studentmållaget enn min sørlandske, kjem jo stort sett av at me skriv ut frå noe ulikt dialektgrunnlag. Det andre ytterpunktet — oppskrifta til Studentmållaget — å krabbe språklig så langt «upp i Langfjelli» som råd, er sjølvsagt det reine harakiri for nynorsken.

Svar frå Helge Gundersen:

Vi bør skrive samnorsknært!

Redaktøren har bedt meg svare Arne Torp i det same nummeret. Eg vil seie at innlegget til Torp viser to ting: 1. Det er reell ueinigheit ute og går her. 2. Begge parter har til ein viss grad misforstått kvarandre. Når det gjeld det siste, har innlegget til Torp heilt klart gitt meg nye innsiktar i hossen det går an å tenke i dette spørsmålet. Men trass i at Torp skriv at han «skjønner godt hossen HG ser på saka», trur eg ikkje det gjeld fullt ut...

Aller først vil eg likevel komme med ei tørr opplysning for lesarar som måtte tru at folk blir ekskludert i LSS pga. rettskrivinga si: *Det blir ingen.*

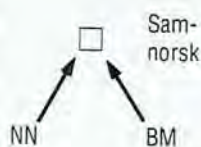
Så til saka. Eg godtar det Torp skriv om kapitalkrefter og bokmål og nynorsk. Dette er da noe alle er klar over, så eg kan ikkje sjå at det er relevant for akkurat denne linjediskusjonen. Målet vårt er samnorsk, ein framtidnorsk som ikkje verkar undertrykkande. Når eg da meiner dette: 1. radikal nynorsk liknar meir på denne framtidnorsken enn meir konservativ nynorsk gjør, og 2. vi kan ikkje kutte trossa til nynorsken og definere han som eit reint regionalmål, da betyr ikkje det at eg sidestiller «konservativ» nynorsk og konservativt bokmål på alle punkt! Verken «vanlig nynorsk» eller konservativt bokmål er samnemnarar for dei norske målføra, men dei kan godt ha ulik ryggdekning av kapitalkreftene.

Torp må ha misforstått grunnen til at eg meiner nynorskbrukarar i LSS bør skrive radikal nynorsk. *Eg meiner det ikkje fordi eg vil ha austlendingar o.l. til å skrive nynorsk.* Tvert om er eg einig med Torp i at det stort sett ikkje vil skje. Det har eg meint heile tida! Ja, er det ein ting som er sikker i språkpolitikken, så er det at folk flest i Horten og Kirkenes aldri kjem til å skrive nynorsk på frivillig basis. (Målfolk som ønskjer eit folkemålsbasert skriftspråk for heile Norge, må derfor melde seg inn i LSS!)

Nynorsken og samnorsken

Det LSS bør gjøre, er å lage eit forslag til samnorsknormal, å la forslaget til Rolf Theil Andresen i forrige nummer av Språklig Samling. Norma skal ikkje binde seg til kva som er tillati på bokmål og nynorsk i dag (men sjølvsagt vil ho ligge «mellom» bokmål og nynorsk). Til gjengjeld må norma vere stram. Det er ikkje bare i dag at valfriheita er «eit privilegium for oss på A-laget» (som Torp seier det). Etter mi meining vil ho *alltid* vere det.

Praksisen til LSS-folk bør helst vere i samsvar med forslaget til samnorsk. Den enkelte kan gjøre alt frå å ta i bruk norma fullt ut til å halde seg innafor offisiell rettskriving. På den måten vil også nynorskbruken vere «radikal», dvs. peike i retning av ei enkel, demokratisk norm som dekker det norske folkemålet av i dag. Eg ser altså radikal nynorsk i samanheng med ein politikk som ser landet under eitt. Skjematisk blir det kanskje slik:

Og ikkje slik:

NN → SN ← BM

Eit mål for LSS må vere å få folk til å skrive meir samnorsknært (radikalt), same kor dei bur i landet. Og vi bør synleggjøre oss som samnorsksfolk ved å gå foran med eit godt eksempel. Kort sagt bør LSS stå fram med ein klarlinja profil som eit tredje alternativ i den norske språkstriden.

Møtet mellom bokmål og nynorsk

Så var det nynorsken som riksspråk eller reint landsdelsmål. Det ser ut til at Torp har resignert med tanke på nynorsken som riksspråk i det heile tatt og vil at vi først som sist skal legge opp strategien ut frå nynorsk som eit reint landsdelsmål.

Eg skjønner ikkje hossen nynorsken skal vere «ei utfordring og eit alternativ» (som Torp skriv) viss vi gir opp riksstatusen. Da vil nynorsken bli eit lite minoritetsspråk, fremmendspråk, som ikkje blir sett i samanheng med bokmål. Han kan t.o.m. raskt smuldre vekk på Vestlandet og, pga. manglande sentral støtte.

Dessutan kan vi ikkje utan vidare bryte dei tradisjonane som dei to målformene våre står for — dei er trass alt ein del av oss alle, enten vi liker det eller ikkje. Så lenge vi ikkje har nådd fram til samnorsk, er det på mange måtar ein ressurs at Norge er ein *tospråklig nasjon*. I møtet mellom bokmål og nynorsk har det skjedd mye dumt, men også enormt mye

FRAMHALD s. 11

FRÅ s. 8:

Arne Torp: Bør me skrive radikal nynorsk?

Slik eg ser det, er den beste strategien for å få eit folkemålsnært norsk skriftmål å arbeide for å få inn flest moglig søraustnorske former i bokmålet, fordi det etter mi meining bare er dette talemålet — som eg før har kalla *udanna østnorsk* her i bladet — som er sterkt nok til å kunne ta opp kampen med den «dannede» austnorsken som talemålsgrunnlag for eit framtidig samnorsk skriftmål. Anten me liker det eller ei, så trur eg det er eit faktum at nynorsken knapt vil kunne bli noe hovudgrunnlag for samnorsken. Eg trur derfor ikkje det har så mye å seie for den framtidige samnorsken kva slags nynorsk me skriv — hovudsaka er at nynorsken held fram med å eksistere så lenge som råd — som ei utfordring og eit alternativ til det konservative bok-

målet. Og det trur eg han gjør best ved at han i størst moglig grad er eit talemålsnært skriftmål, som kan vere ein tenlig reiskap for dei som er interessert i å bruke han — og ikkje ved at me på død og liv skal gjøre han bokmålsnær - eller høg-norsk!

FRÅ s. 9:

Helge Gundersen: Vi bør skrive samnorsknært!

spennande. Ja, målkøyvinga gir på ulike måtar energi til samnorskpolitikken, for å uttrykke det pompøst.

Det er med andre ord svært viktig at ikkje folkemålsvenner gir klarsignal til dei som vil fjerne sidemålsstilen osv.

Forresten må ein ikkje vere for opphengt i hossen språksituasjonen ter seg for folk i Oslo. I overgangsdistrikta (Telemark, Midt-Norge...) er ikkje desse spørsmåla alltid så enkle som eg synes

Torp gjør dei til. LSS bør i det heile tatt satse meir på å «marknadsføre» seg overfor folk i desse områda.

Sært akademi?

Til slutt: Torp skriv: «I verste fall kunne det kanskje jamvel gå slik at *vestlendingane* svikta nynorsken, dersom dei synest han var blitt så austlandsk (...).» Eg synes det er fjernt og søkt å blande dette inn. Oppgåva til LSS er å kjøre ei konsekvent samnorsklinje. Store Noregs Mållag veit sikkert å forsvare bruksmålet nynorsk på ein brukbar måte. Argumentasjonen minner om det med at LSS må kjøre ei forsiktig linje og ikkje tvinge gjennom forserte steg. Som om det er noen fare for at ein folkemålspolitikk skal bli «forsert» i dag! Problemstillingane er kunstige. Om LSS følger den linja eg har skissert over, gjør ikkje det noen skade.

Problemstillinga er rett og slett: Skal LSS vere noenlunde synlige i språkpolitikken med eit klart tredje alternativ eller skal laget vere delvis eit lite vedheng til Noregs Mållag og delvis eit sært akademi for radikalt bokmål med elleve medlemmer på Blindern?

Julemoro hos målungdommen i Sogndal

Desembernummeret for 1989 av bladet *Vestmannen*, som blir utgitt av Vestmannalaget, har eit heilsides oppslag om eit såkalla i-målskurs som Vestlandske Målungdom skipa til i Sogndal. Rett nok heiter det i stykket at «deltakarane var ikkje so mange at talet er noko te slå stort opp», men elles må det visst ha vore ei gild samkome. Mellom anna blei det her lansert ein ny selskapsleik, som bør kunne slå godt an også elles i dei kretsar. Hør bare kva dei trøyta tida med innimellom i-ane:

Deltakarane kosa seg med å riva i fillor eit innlegg som hadde stade i «Språkleg samling».

Dersom målungdommen andre stader har lyst til å prøve denne spennande selskapsleiken, står Språklig samling gjerne til teneste med ekstra eksemplar av bladet — sjølv sagt mot eit høvelig økonomisk vederlag. Det blir sikkert billig i alle fall, i forhold til all den moroa ein kan få!

Samnordisk!

Eg har eit spørsmål til den eller dei som har svaret: har det vore gjort forsøk på å samle norsk (nn & bm), svensk (inkl. finsksvensk) og dansk til eitt skriftspråk? Idéen kan då ikkje vere ny? Eit felles skandinavisk språk bygd på talemålet i heile området. Det er vel ikkje meir som skil ordtilfanget og grammatikken i norsk, svensk og dansk talemål enn at det kan samlast i ein fellesnormal? (Det hadde vore fint å fått eit svar på dette spørsmålet frå ei fagkvinne/-mann med ei fagleg utgreiing om heile problemet på kjøpet...) I så fall vil vi få eit skriftspråk som i teorien kan nyttast av 17–18 millionar mennesker!

Sjølv sagt ville det vore vanskeleg (ja kanskje umogeleg) å få det innført som eit felles offisielt språk, men idéen syns eg likevel er for interessant og spennande til å la ligge urörd.

Roy Alisøy
6987 Bulandet

Eric Papazian:

Hvorsen har Dem det?

Om Rolf Theil Endresens nye samnorsknormal

Man kan si mye om Rolf Theil Endresen, men skuggeredd, det er han ikke. Ikke før har han erta på seg puristiske nynorskefolk med den radikale nynorsken sin, så slår han til med et forslag til samnorsk som er så radikalt at håret stritter filmed på gamle, garva samnorskefolk. Det virker som om RTE har tatt kampen opp med språklig riks-synser nr. 1, Finn-Erik Vinje, om tittelen som Norges mest utskjelte mann! Jeg veit ikke riktig hvor alvorlig forslaget er ment, og hvor alvorlig jeg skal ta det. Et anna sted

i samme nr. av bladet (nr. 2/90) snakker RTE om å ha et blink i øyet, og jeg lurar på om han ikke hadde et blink i begge øynene da han laga forslaget sitt til samnorsknormal. Men RTE og Helge Gundersen kan ha rett i at vi bør diskutere lagets ideologi og målsetting fra tid til annen, og forslaget egner seg absolutt godt til å sette i gang en slik diskusjon. Så her kommer et lite bidrag fra meg. Jeg er heller kritisk til forslaget, og vil kommentere noen prinsipielle sider ved det.

Ny samnorsknormal — trengs det?

Aller først kan en spørre om en ny samnorsknormal er det vi trenger akkurat nå. Sjølv har jeg fortsatt tro på samnorsktanken, men det er ikke til å komme fra at ideen ikke «selger» særleg godt for tida. Vi har lidd et språkpolitisk nederlag i og med Vogtkomiteen og det den førte til: opprettelsen av Språkrådet og bokmålsrevisjonen av 1981, som innebar at Arbeiderpartiet la samnorsktanken på hylla. Nå kan en jo likevel ha det håpet at tilnæringsprosessen vil gå vidare uten Arbeiderpartiets eller andre partiers medvirkning, og at 1981-reformen bare blir en episode i norsk språkhistorie, og ikke noe vendepunkt. Men det må bli på lang sikt, såpass syns jeg vi burde ha lært av historien. Ideen om et samnorsk skriftspråk er så radikal at den rett og slett ikke lar seg virkeliggjøre på kort tid. Vi må bare innse at folk flest er heller konservati-

ve når det gjelder språk, og at det for tida ikke er noen stemning for noen større endringer i noen av skriftspråkene. Samnorskefolk før krigen var opplagt for optimistiske mht. muligheten for et samnorsk skriftspråk på kort sikt. Det er ikke noe galt i å være optimistisk. Men det er galt — eller dumt — å ikke innse at man har overvurdert mulighetene når begivenhetene tydelig viser at det er tilfelle.

Det kunne være annleis, skriver Helge Gundersen. Ja, om vi hadde hatt allmakt, kunne det det. Men vi lever i et demokrati og må vinne folk for saka først. Og da tar det tid. Vi må bare slå oss til ro med at noen samnorsk, det vil ikke vi som lever nå, få oppleve. Derfor bør vi føre en langsiktig språkpolitikk og arbeide for tilnærming og mot tendenser til språklig «apartheidpolitikk», ikke for «samnorsk» i betydninga rask sammenstøping av bokmål og nynorsk. Gundersen skriver at programmet fra 70-åra om å prioritere talemålet og «kutte ut den langsiktige

skiftspråkstrategien» viste seg å være en blindveg». For det første har det vel aldri vært snakk om å kutte ut en *langsiktig* skriftspråksstrategi. Det var tanken om en *kortsiktig* sammensmeltning av bokmål og nynorsk som fikk banesår i 1950- og 60-åra, og vi bør ikke prøve å gjenopplive den. For det andre kan jeg ikke se at programmet fra 1970-åra, med større vekt på forholdet til talemålet og dermed en mindre sentralistisk og teknokratisk skriftspråkspolitikk, har vist seg å være en blindvei. Det bør dokumenteres før vi svelgjer påstanden!

I praksis innebærer en langsiktig og noenlunde realistisk samnorskpolitikk at vi arbeider for en utvida bruk av de «radikale» formene i bokmål og nynorsk, bl.a. ved å bruke disse formene sjøl. Det tror jeg er oppgave stor nok for tida, og så får vi nøye oss med drømmen om samnorsk som en «utopi» eller et fjernt mål i framtida, og ikke som en konkret språknormal i dag. RTE sier at laget til enhver tid bør ha en mening om åssen samnorsken skal se ut, men jeg kan ikke se noen grunn til det, i og med at noen samnorsk ikke er aktuell språkpolitikk i dag. Vi trenger ikke alt for klare forestillinger om åssen samnorsken vil bli, for det vil avhenge av utviklinga i både talemålet og skriftspråket. Derfor bør vi ikke låse oss fast i en samnorsk normal alt nå, iallfall ikke en fast eller trang normal av den typen RTE foreslår.

Men bør vi ikke ha en konkret samnorsk-normal som et tilbud til de få som er radikale nok til at de vil — og tør — bruke den? Jo, kanskje det, men det *har* vi da! Nemlig i «Framlegg til samlennormal», som laget utarbeida alt i 1966 og som vi så vidt jeg veit ennå står ved. Ialffall har jeg aldri sett at noen i laget har unnsagt denne normalen. Men RTE nevner den ikke en gang. Hva er så i veien med den?

Trang eller vid normal?

Den er alt for *vid*, vil vel RTE si. Hovedprinsippet i denne normalen må vel også sies å være *valgfrihet* mellom bokmål og nynorsk — ikke som helhet, men mellom *de enkelte formene*. F.eks. kan det hete «hester, hestene» eller «hestar, hestane», «epler, eplene» eller «eple, epla», «penere, penest» eller «penare, penast», «kommer» eller «kjem», osv. Dette samnorskprinsippet er klarest formulert av den kjente engelske språksosiologen Peter Trudgill i et intervju i «Språklig samling» nr. 1, 1977. Det går ut på å si at heretter skal det ikke være bokmål eller nynorsk, det skal være norsk — og ellers ikke foreta seg noe. Mao.: en støper de to normalene sammen i én, uten å endre på sjølve normalene. Det skal f.eks. fortsatt hete «jeg» og «eg», «ikke» og «ikkje», men i stedet for å måtte velge mellom «jeg — ikke» eller «eg-ikkje» som «pakkeløsninger», kunne en da velge også kombinasjonene «jeg — ikkje» og «eg — ikke», om en så måtte ønske. Akkurat det er vel kanskje ikke så aktuelt, men f.eks. kunne folk i det vikværske dialektområdet skrive «sover», men «båtane», i samsvar med talemålet deromkring.

Men da ville de fleste bare fortsette å skrive bokmål og nynorsk, f.eks. «jeg — ikke» eller «eg — ikkje», akkurat som nå, sier RTE. Ja, og hvorfor ikke? Det vil de gjøre uansett åssen vi geberder oss. Men det vil være *mulig* å skrive en mellomting, i enda høyere grad enn i dag — sjøl om vi får en mengde *ulike* mellomting, i og med at de som ønsker å skrive samnorsk, vil velge på ulike måter, må en tro, avhengig bl.a. av åssen de snakker. Samnorsk vil mao. bli en *flerhetlig* ting og ikke en *enhetlig*, som i

RTE's forslag. Det vil bli en «anarkistisk» samnorsk, i motsetning til den sentralistiske som RTE vil ha.

Akkurat mangelen på valgfrihet er det jeg liker minst ved RTE's forslag. Den representerer en tankegang som jeg trodde vi var ferdig med. RTE viser her til riksmålsbevegelsen, men det er vel ikke akkurat den vi vanligvis bruker som sannhetsvitne. Bl.a. bygger riksmålet på helt andre forutsetninger enn samnorsken når det gjelder talemålet. Riksmålet bygger på *ett enkelt talemål* nemlig det talte riksmålet — mens samnorsken bør bygge på *alt norsk talemål* (iberegna riksmålet, og ikke bare «folkemålet»). Dette er en avgjørende forskjell, som tilsier en helt annen holdning til valgfrihet enn det som er aktuelt i riksmålet. En trang normal kan ha sine praktiske fordeler, men det oppveier ikke den ideologiske ulempen, etter mitt skjønn — at en slik normal lett vil virke autoritær og udemokratisk, slik språksituasjonen er her i landet. Motstanderne våre pleier å framstille oss som folk som vil stappe bokmål og nynorsk inn ei kjøttkvern og male dem sammen til ei polse, og vi bør ikke gjøre dette vrengebildet til virkelighet. De gjør vi om vi gir avkall på valgfriheten — reint bortsett fra at vi aldri kommer til å bli enige om åssen «pølsa» skal se ut!

En samnorsk skriftnormal bør altså være *vid*, i det minste i en overgangsperiode. Vi bør ta vare på valgfriheten i offisielt skriftspråk; den er et gode og ikke et onde — i tilfelle er det et nødvendig onde, slik situasjonen er nå. Valgfriheten kom inn i norsk rettskriving som et resultat av de store reformene tidlig i dette hundreåret, for å mildne overgangen, jfr. særlig de «obligatoriske» og «valgfrie» formene i 1917. Tanken har sikkert vært at valgfriheten skulle være *midlertidig*, og at de nye formene etter hvert skulle erstatte de gamle. Nå har det vist seg at når valgfrie former først er innført, så er det vanskelig å bli kvitt dem igjen — men hva gjør nå det? Viser ikke det at noen har bruk for dem? Gjør det egentlig så mye om øst- og vestlendinger ikke bare snakker ulikt, men også skriver ulikt?

Skrifttradisjonen — en uvedkommende faktor?

RTE's normal er ikke bare sentralistisk, den er også «teknokratisk» — en skrivebordskonstruksjon. Et samnorsk skriftspråk bør bygge på to grunnlag, nemlig 1. *de eksisterende normalene*, 2. *talemålet*. RTE ser nærmest helt bort fra det første, og det gjør normalen helt urealistisk. Vi kan ikke ganske enkelt se bort fra hele skriftspråkstradisjonen og det skriftspråket 4 millioner nordmenn bruker i dag. Tvert om må dette være *utgangspunktet* for enhver reform, og reformene må bestå i å tilnærme de to normalene til hverandre så langt og så fort det lar seg gjøre. Det må bety at vi på hvert punkt der bokmål og nynorsk avviker fra hverandre, velger enten nynorsk-forma eller bokmålsforma, eller setter begge opp som alternativer — f.eks. dersom begge svarer til utbredte former i talemålet. Vi bør mao. ikke — eller bare unntaksvis — *konstruere nye former*, som ikke fins i verken bokmål eller nynorsk. Skal vi fram til et samnorsk skriftspråk, er det ikke først og fremst nye former vi trenger, men *et utvalg av de eksisterende*. Samnorsken bør mao. ikke skapes som et helt nytt språk — et slags esperanto for norsk — men ved *tilnærming* av bokmål og nynorsk slik de er i dag. Det er ikke aktuelt å sette en strek over språkutviklinga de siste 150 år og begynne fra grunnen, som

en ny Ivar Aasen. Samnorsktanken er så visst radikal nok i seg sjøl, og vi behøver ikke erte folk opp med helt unødvendige nye påfunn.

RTE's normal bryter fullstendig med dette prinsippet. Han konstruerer nye former i fleng, uten å ta smålige hensyn til tilvant skriftbilde og liknende uvesentligheter. Det viser at normalen egentlig ikke er en samnorsk normal som bygger på *både* bokmål og nynorsk, men et helt nytt skriftspråk som bygger på *verken* bokmål eller nynorsk. En slik «samnorsk» er en dødfødt idé. Vi har nok med de skriftspråkene vi har, og trenger ikke enda en variant av norsk som konkurrent til bokmål og nynorsk. Et ekstremt eksempel på dette aspektet ved normalen er forma «hvorsen» der bokmål har «hvordan» eller «åssen» og nynorsk «korleis», «[hoss(en)]». En skulle tro at dette var former nok å velge mellom, uten å finne opp nye. Jeg må tilstå at jeg først tok «hvorsen» som en spøk eller parodi, på linje med Wesenlunds berømte «kvisleis». Men etter hvert innså jeg at forskjellen mellom Wesenlund og RTE er at Wesenlund fleiper mens det bare virker som om RTE gjør det!

En annen konstruksjon i samnorsken til RTE er bøyingsformer som «ordane, husane», altså éi form i b.fl. for alle substantiver, også intetkjønnsord. RTE viser her til talemålet i Kristiansand, Bergen og Trondheim, og tendensen er den samme i (særlig konservativt) bokmål, jft. intetkjønnsformer som «epler», «eplene» og tilmed «steder, stedene». Likevel skiller RTE's «bastarder» seg fra formene i *både* nynorsk og bokmål og bør følgelig forkastes. Det er nok en tendens i norsk talemål i retning av å ensrette flertallsbøyinga slik at intetkjønn får samme bøyning som han- og hunkjønn, men det er langt fram til dette systemet slår gjennom, om det i hele tatt gjør det. I alle fall er det alt for tidlig å ta dette opp i skrift. Her må vi velge enten bokmålsformene eller nynorskformene, eller jamstille dem.

RTE er i det hele tatt opptatt av at normalen skal være enkel, og det er et godt prinsipp. Men det må brukes med skjønn. F.eks. vil RTE gjennomføre endelsen «-dd» i perf. part. av alle kort-verb, også «tadd, hadd, fådd» o.l. Det er ingen grunn til ha «-tt» i noen verb og «-dd» i andre, sier han. Nei, ingen andre enn at det er slik i bokmål, nynorsk og en god del av norsk talemål, og det er grunn nok til at det bør være med i et samnorsk skriftspråk, om det er aldri så usystematisk! I nynorsk er det rett nok høve til å gjennomføre éi ending i disse fornene — men det er «-tt» («trutt» liksom «fått») og ikke «-dd», som RTE vil ha!

En fjerde større nyhet i RTE's normal er at han ikke vil ha med bokstaven «æ». I stedet skriver han «e». Det blir enklere slik, sier han, og det er for så vidt sant nok. Aller enklest ville det bli om vi brukte bare én vokal, f.eks. «a» — eller bare skreiv konsonantene, som araberne! Men sjøl om en ser helt bort fra bruddet med skriftradisjonen, blir det ikke noe særlig godt samsvar med talemålet på denne måten, og dét er en komplikasjon. /æ/ og /e/ er ulike fonemer i norsk talemål, og bør være ulike grafemer i norsk skriftspråk. Ellers ville vi få sammenfall i skrift av en rekke ord som uttales ulikt, f.eks. «ber» og «bær», «ser» og «sær» eller «visjoner» og «visjonær». Rett nok veksler fordelinga av /æ/ og /e/ mye i ulike talemål — og likeså fordelinga av de tilsvarende bokstavene i nynorsk andsynes bokmål — men her får en bare holde seg til den vanligste uttalen i hvert enkelt tilfelle. Det enkleste blir kanskje å la det være som det er. Jeg ser ingen tvin-

gende grunn til å gjøre noe med «e/æ»-problemet, iallfall ikke som et ledd i samnorskstrevet.

Lydrett skrivemåte?

Det siste punktet aktualiserer forholdet til talemålet på lyd-bokstav-planet. RTE's normal har klare innslag av ortofoni eller lydrett skrivemåte. F.eks. skriver han «å» for både «å» og «og», og det kan vel ha noe for seg, sjøl om det kan diskuteres om det ikke er en fordel at vi i skrift skiller mellom to ulike ord med ulik funksjon. Men prinsippet blir ikke konsekvent gjennomført. Bl.a. går RTE sterkt inn for skrivemåten «hv-» som skrivemåte i ord med opphavlig /hv-/, og vil tilmed gjeninnføre den i ord som «verken, valp, virvel» — altså stikk imot tendensen i bokmålet hittil. Dette er et utslag av Aasens velkjente etymologiske prinsipp, nemlig å bruke den opphavlige forma som normal for ulike moderne former, f.eks. en skrivemåte med «o» («hol, kol, golv») for en moderne uttale med enten /å/ eller /ø/ (eller en mellomting). Her vil RTE ha en skrivemåte med «å» iallfall i ord som «bråte, flåte», så han er ikke konsekvent etymologisk heller. Men etter mitt skjønn er hele prinsippet tvilsomt. Vi bør holde oss til de moderne formene, og velge den mest utbredte, eller ha alterantiver dersom flere uttaler er utbredte.

Når det gjelder «hv-»ordene, bør vi i bokmål gå inn for det ortofone prinsippet og skrivemåten «v-» for uttalen /v-/. Vi bør mao. gjøre som svenskene og innføre skrivemåten «va» og «vem(m)». Nå er kanskje ikke dette realistisk språkpolitikk for tida, men vi bør i det minste gå inn for *mindre* «hv-» (og «hj-») og ikke mere. Hvorfor skal skolebarn i all framtid plages med disse arkaiske skrivemåtene? Hva som egner seg best som framtidig fellesform av bokmålsformene og nynorskformene på dette punktet, får stå åpent inntil videre — mao.: begge bør være med.

Også når det gjelder gjengivelsen av lengde er RTE inkonsekvent. Han skriver f.eks. «att», «ett», «sannt», «dumm» o.l., men «kan, hvem» o.l. Når det gjelder «ett», spors det om ikke det er en fordel å beholde skillet mellom artikkelen og tallordet (jf. også «en — én»); det er skilnad på «et enkelt språk» og «ett enkelt språk». Å droppe regelen om forenkling av dobbel konsonant foran ny konsonant, har mye for seg, likeså å dobbeltskrive konsonanten også i «småordene» når uttalen har kort vokal. Men da bør det gjennomføres konsekvent, slik at vi skriver også «kann, vill, skall, hann, denn, demm» osv. Dobbeltskriving er et av de store problemene i norsk rettskriving, og det er all grunn til å gjøre noe med det. Men noe særlig å gjøre med samnorsk har det ikke. Igjen ser vi at RTE's normal mer er en gjennomgripende grammatisk og ortografisk reform av norsk skriftspråk enn et forslag til et samnorsk skriftspråk.

Avslutning

Det skulle vel gå fram av det som er sagt ovafor at jeg ikke tror at RTE's skriftnormal vil bli et vendepunkt i norsk språkhistorie. Snarere tror jeg den vil bli stående som en kuriositet eller et eksperiment, og at den vil få enda mindre å si en normalen fra 1966. Først og fremst fordi den er alt for radikal og urealistisk, og bryter alt for voldsomt med dagens skriftspråk. Den kan ikke sies å være noen *samnorsk* normal i egentlig forstand, men er snarere et forslag til et helt nytt norsk skriftspråk bygd på

norsk talemål — altså et nytt «landsmål». Det syns jeg en (konstruert) RTE-setning som «Hvorsen har det gådd med dem andre barnane dåkkers, lerer?» illustrerer. Derfor behøver heller ikke vi samnorskfolk føle oss forplikta til å støtte forslaget. Om vi skal sette opp en konkret normal i dag, bør den for det første ikke omfatte former som ikke fins i skrift i dag, og for det andre omfatte atskillige valgfrie former. Og i så fall er 1966-normalen god nok, iallfall i store trekk. Den er et grundig, gjennomtenkt og balansert arbeid, og når den likevel ikke har fått noen praktisk betydning, er det neppe fordi det er noe i veien med den,

men fordi tida ikke var moden — og fortsatt ikke er det. Når ikke denne samnorsknormalen slår gjennom, vil neppe noen annan gjøre det. Om vi mener at tida er inne til å fremme en samnorsknormal nå, bør vi heller reklamere for den vi har enn konstruere nye. Men for min del syns jeg altså ikke at vi skal prioritere dette arbeidet. Vi bør konsentrere oss om å lirke og lempe bokmål og nynorsk nærmere hverandre, først og fremst ved et godt føredøme i vår egen skriftlige språkbruk. Den endelige samnorsken får vi overlata til våre etterfølgere i framtidige generasjoner. La oss håpe at vi får noen! ■

Sett og saks

Fellesnorsk

Rektor ved universitetet i Oslo har vært så udelikat å bruke sitt gode navn og rykte i mål-eteranes teneste. Sidemålet (dvs. nynorsken) bør vekk. Ein kan vanskelig skjønne hva dette synspunktet skulle ha med stillingen som univesitetslærer å gjere, der er det så vidt jeg veit ikke noe krav om at studentane skal skrive sidemål.

Utilbørlig er såles hele rektorens private aksjon. Men saken har flere sider.

Sidemålsstilen til eksamen i tredje klasse i den vg. skolen styrkar knappast nynorsken. Spørsmålet er om ikke norsk språk sett under eit ville vere tent med at sidemålsstilen vart tatt vekk. Det blir peika på at bare 2–3% av studentane ved universitetet i Oslo brukar nynorsk. I den vg. skolen er tallet 8–10% på landsbasis, og kommer ein ned i grunnskolen, nærmar ein seg 17–18%. Det er såles overgangen fra nynorsk til bokmål som er problemet og blir ikke denne overgangen gjort nærast smertefri ved at opplæringen i sidemålet er så omfattande? Jeg går ut ifra at i de klassar der nynorsk er hovudmål, driv ein nett som i bokmålskolane, dvs. innlevering på sidemål og hovudmål annanhvar gong. I praksis tyder dette at elevane skriv like mye på hvart mål. Om nynorskopplæringen ikke ser ut til å ha noen virkning i det hele på bokmålselevar når det gjeld å få et så godt grunnlag at målskifte vert moglig — heller ikke styrkar det lysten på å verte målmann —, gjer bokmålsundervisningen i tillegg til den konstante påverknaden fra storsamfunnet at mest alle dei med nynorsk hovudmål vert tospråklige.

Skal de to gruppene stå likt, må opplæringen i sidemålet i nynorskklassar reduseras kraftig slik at prosenttallet på nynorskskrivinge fra grunnskolen kan haldas oppe. På den andre sida fører sidemålsopplæringen til at særskilt bokmålselevar set vasstette skott mellom de to målformene. Dei kan si «skrivi» til daglig, men det ville ikke falle dei inn å bruke formen i bokmål. Ho hører heime i nynorskstilane.

Mange stader opplever ein såles beint fram språklig schizofreni. Hvarken dialekt, bokmål eller nynorsk blir opplevd som det eigentlige språket.

Ordet samnorsk vart en død glose i femtiåra, ikke minst pga. den effektive Foreldreaksjonen mot S(k)amnorsk, men tanken burde ikke vere steindaud av den grunn.

De fleste nordmenn av i dag talar hvarken etter bokmåls eller nynorsk-normal. Vi er noen medvitsløse mål-blanderar alle.

Hør bare når «den vanlige mann» blir intervjuet på fjernsyn eller radio! Det burde vere råd å ta pulsen på norsk språk i dag og komme fram til en fellesnorsk normal.

Normalt er det talespråket i det økonomiske, politiske og befolkningsmessige sentrum som dannar grunnlaget for nasjonalspråket. Oslo-dialekten er såles et utgangspunkt. I stor mon er diftongane haldne oppe, men det gjeld m.a. ikke artiklane «en, e(i), et, de». Heller ikke i ord som «mer, flere, helt, løs» osv.

Osломålet har heller ikke palatalisering etter k/g i utlyd. Ein burde såles skrive; ikke, bygge, legge m.v.

Men sjølsagt måtte det vere fullt moglig å uttale ordet med «kj» slik som ein t.d. gjer i «kiste» utan å skrive, «j» der heller.

Osломålet er ikke representantivt for hovudtendensen i norsk når det gjeld bøyning av hankjønnsord i flertall og presens av sterke verb.

Ein skal ikke lenger sørover enn til Østfold for skillet mellom hankjønns og hunkjønns blir haldi oppe også i flertall: «jenter, men gutær» seier dei der.

Skriveformer som «båtar-båtane» burde såles vere eineformer i fellesnorsk. Spørsmålet er om ein ikke burde skille mellom sterke og svake hokjønnsord i eintall slik gamalnorsk gjorde det, og slik vi finn det i svensk (og delvis islandsk) i dag. Altså «ei dør — døren — dører — dørene», men ei jente — jenta.

Ein skal ikke langt nord for Oslo før det vert tydelig skille mellom sterke og svake verb i presens: Je tenkje(r), men «je skriv».

Det at sterke verb ikke skal ha ending i presens er normalt i norsk, likens at supinum endar på i/e.

Ein kan jo freiste bøye «skite» efter riksmålsmonsteret og sjå kor rart det vert, men kan hende gjer ikke riksmåls-folk sløkt.

Det vore elles rom for å diskutere om supinum skulle skrivas med stum t: skrivit, haldit. Rent teoretisk kunne ein då tenke seg en alternativ uttale med lågna -e: skorit (skåret).

Lågning av «i» er svært vanlig i norsk. Såles vél ein å skrive vanlig, trulig avdi det gir rom for uttale med -e(g).

Hovudproblemet er likevel de personlige pronomen. Her finn ein et tjuetalls ulike system kringom i landet. Anna løysing enn valfrie former fins knappast, men ein bør vel samle seg kring et avgrensa antall skrivemåtar: «Je, jeg, eg», måtte kunne klare seg i skrift for de ulike variantane ein har av første person entall. I journalist-språk og i saklige framstillingar kommer første og andre person av de personlige pronomen sjeldan føre, slik at stor valfridom i samsvar med eiga dialekt for skribentane eigentlig ikke vil skape det lesevirvar ein kunne frykte.

En samlande skriftform kan ikke bygge på bokstavrett uttale. Dette har ein tidligare peika på når det gjeld høve til lågning av «i» til «e» i uttalen. Redusering av «a» til «e» ville vel og kunne reknast for korrekt på store delar av Østlandet. Ein måtte kunne skrive «bygningar» og lese «bygninger».

I samnordisk ande burde ein og innføre ikke uttalerett skrivemåte. Ein burde skrive «efter» og «nu» og «h» framfor v med valfri k-uttale (jfr. islandsk).

Norsk rettskriving er ikke lett. Språkrådet har freista få gjennomslag for prinsippet at dobbel konsonant skriv ein bare etter kort vokal med trykk, såles: resurs, trafikk, men trafikere.

Men da tar en ikke omsyn til at trykket normalt i norsk ligg på førte stavingen. I fellesnorsk måtte alltid trykk på første stavingen godkjennas som korrekt, såles måtte ein

kunne skrive: ballet, billet, grammofon, grammatik — det ser faktisk ikke så ille ut...

Og så får dei som legg vekt på danna uttale, bale vidare med inkonsekvensar som «grammatikk, ballett og parallell». (Kor mange nordmenn er det eigentlig som skriv disse orda «rett»?)

Og konklusjonen på alt dette?

1. Det er bra om det nye ordskiftet kring sidemålet kan føre til at opplæringen i bokmål for nynorskelevar vert dårligare, helst så ring at dei vanskelig seinare i livet kan hoppe over til bokmålet. Sidemålsundervisningen i bokmålsskolane har langt mindre effekt enn i nynorskskolane. Så å si alle nynorskelevar er bilinguale, mens knappast ein bokmålslevar er det. Kravet om sidemålsstil bør i alle høve falle bort i nynorskskolane.
2. Tanken om en fellesnorsk skriftnormal er ikke død og skulle ha betre vilkår en nokon gong, sidan det er slutt på mye av språknoobbismen og de fleste nordmenn talar det ein kunne kalle blandingsmål.

En fellesnorsk skriftnormal bør ta utgangspunkt i Akerhus-dialekt, men bygge på hovudtendensane i hele landet sett under eit. I den mon det er råd, bør ortografi samsvare med islandsk/svensk dersom formene er så godt som like i disse språka. På sikt burde det verte moglig å skrive bare ein stil til eksamen i v.g. skole, nemlig på felle-snorsk.

Olav H. Arrestad

PS: Mange av disse tankane er ikke nye. Når det gjeld bøyning av hankjønnsord, finn ein støtte hjå Knud Knudsen, og når det gjeld skrivemåten hv-, hjå Aa. O. Vinje (jfr. første artikkelen i Dølen).

DS

(Skoleforum 9-90)

Økonomi

Tidligere stod det som regel ei gåvêliste i «Språklig Samling». Svært mange av gåvene kom inn ved at folk slengte på noen ekstra kroner når dei betalte kontingenten. Etter at Postgiro begynte å kreve inn kontingenten for oss for noen år sia, har mange slutta å gi. Det går nemlig ikkje an å endre beløpet på blanketten ein får tilsendt.

Vi ønskjer slett ikkje å vere innpåslitne. Men vi kan seie, til dei som har lurt på det, at det lar seg gjøre å sende pengar direkte til LSS med ein vanlig innbetalingsblankett (og skrive på kva betalinga gjeld). Postgirokontoen vår har no nummeret 0803 5163787. Det er det same som før, bortsett frå dei fire første sifra, som er nye (desutan skal det ikkje vere mellomrom mellom dei sju siste sifra).

Medlemskontingenten bør ein derimot helst betale ved å bruke den tilsendte blanketten. Det har dei fleste av dykk gjort for 1990, men det er likevel for mange som ikkje har gjort det. Det viktigaste er trass alt at alle betaler det dei skal betale.

Ifølge kasseraren har vi ikkje så verst med pengar akkurat no, men det kjem bare av at vi (av praktiske grunnar) slo saman to nummer av bladet her tidligare og at dei fleste betaler medlems- og bladpengane i første halvår. Kulturrådet har avslått søknaden om tidsskriftsstøtte for 1990, samtidig som bladportoer har gått opp og sentralstyret ønskjer vi hadde meir pengar til andre prosjekt enn bladet. Økonomien kan derfor fort bli ei lei nøtt framover.

Sekretæren

Rolf Theil Endresen:

Måltreising: På norskdomsgrunn eller på dialektgrunn?*

Revidert versjon av ett innlegg på NMU-konferansen om
Det nasjonale spørsmålet
Trondheim/Nidaros, søndag 1. april 1990

La meg først få takke for innbydel-
sen til denne konferansen. Det er
sjølsagt ille å kvittere for gjestfriheta
eg har møtt med å kritisere vertskap-
pet, men det er vel det som er
meninga.

I motsetning til fleire av dem an-
dre deltakerane på konferansen
møter eg ikkje primert som fag-
mann. Spørsmålane eg skal ta opp
kan neppe avgjøres på ett 100%
faglig eller saklig grunnlag. Ellers
hadde vi vel ikkje vert så ueinige
som det vel vil vise seg att vi er. Eg
kan jo ikkje hevde att mine stand-
punkt er bedre faglig fundert enn
andres, sjøl om det hadde vært fri-
stande å gjøre det!

Før eg fortsetter må eg fortelle
dåkker att for ett par dager sia for-
telle eg ein student i Oslo att eg
skulle til Trondheim å hâlde foredrag
om måltreising, å om den skal skje
på norskdomsgrunn eller på dialekt-
grunn. Svaret eg fikk var: «Norsk-
dom, hva er det?» Eg likte svaret, for
eg trur det seier litt om hvor sentralt
dem problemene vi skal drøfte står i
bevisstheten til folk flest. Men eg mei-
ner ikkje å bruke det mot dåkker —
det rammer nok oss like mye.

Litt om Landslaget for språklig samling

Noen linjer om Landslaget for
språklig samling (LSS) kan åsså vere
på sin plass før eg setter ordentlig i
gang.

LSS blei stifta i 1959, på ett tids-
punkt da det blei ett klart behov for
ein eigen samnorskorganisasjon. Da
skjedde det nemlig ei endring i offisi-
ell norsk språkpolitikk, som på den
tida ville seie språkpolitikken til Ar-
beiderpartiet: den aktive tilnermings-
politikken blei oppgidd.

Noen kritiserer LSS ved å seie att
samnorskideologien ikkje har vokst
fram gjennom ei folkerørse, men
gjennom Arbeiderpartiets språkte-
knokratiske politikk. Til det er det for
det første det å seie att idéen om ett
samnorsk eller fellesnorsk skrift-
språk er eldre enn Arbeiderpartiet.
Sjølve ordet samnorsk blei trulig første
gang brukt i 1877 (av Arne Garborg),¹ mens Det norske arbeide-
rpartiet blei stifta i 1887.

For det andre er påstandene om
språklig teknokrati bortimot grunn-
lause. Dem skriver seg fra riksmåls-
folk som utgir seg for tilhengerer av
såkalla «fri språkutvikling». Språkte-

* Språkforma i denne artikkelen trenger ein
kommentar. Ho stemmer med ett utkast til ett
forslag til samnorsknormal som eg sjøl har ut-
arbeida, å som blei offentliggjort i bladet
Språklig Samling nr 2 - 1990. Eg syntes det
var greit å bruke den språkforma her, for å få
vist hva den samnorskideologien eg går inn for
fører til i praksis. Som eg nevner seinere, går
eg inn for ferrast mulig valgfrie former, men eg
foreslår valgfrihet i to tilfeller: *eg/jeg* å *dåkker/dere*. Her har eg velgt *eg* å *dåkker*.

¹ Jf. Ernst Håkon Jahr: «Språkutviklinga et-
ter 1814: språkstrid og språkplanlegging.» S.
66-137 i *Vårt eget språk. Bind 1*. Red. av E. B.
Johnsen. Aschehoug, Oslo, 1987.

knokrati er det nedsettande navnet dems på språkplanlegging gjennom offisielle å demokratisk sammensette organ. Alternativet dems er udemokratisk språkrokt gjennom private å sjølbetalta klubber som «Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur», stifta 1953 av forfatterane Arnulf Øverland å Sigurd Hoel å professorane Francis Bull å Andreas H. Winsnes. Dem er så fine att klubbformannen kalles *preses*.²

For det tredje er det ingen tvil om att LSS må kalles ei folkerørsle. Ikkje ei stor folkerørsle, men like fullt ei folkerørsle på linje med målrørsla. Organisorisk er LSS i dag rettnokk noe spesielt, ved at vi ikkje har lokallag. Vi hadde det fram til begynnelsen av 1960-talet, serlig i fylker der *både* nynorsk å bokmål var sterkt representert, som Telemark å Møre å Romsdal. Sjøl er eg fra Telemark, å fleire framtrede LSS-folk har kommi derfra. Men som sagt, ingen lokallag i dag. All aktivitet foregår i sentralstyret. Men liten aktivitet på grunnplanet er det ikkje bare LSS som sliter med — det er ett problem som går igjen i dem fleste organisasjoner i dag. Det norske folket er ikkje like aktivt som tidligere i organisasjons- å lagsarbeid.

Har LSS noen ideologi? — Ja, å heilt sentralt i ideologien våres står den idéen att norsk språkstrid er sosial. Det kunne seies på ein annen måte: det er dem sosiale aspektane ved norsk språkstrid vi interesserer oss for å angasjerer oss i. Det er ikkje umulig att nettopp den tyngda vi har hadd å fortsatt har i sånne områder som Grenland (Nedre Telemark) henger sammen med dette. Grenland er sterkt industrialisert, å har lenge hadd ett samfunn der klassekjellane er tydelige, åsså språklig.

Skulle eg trekke fram trekk ved ideologien våres, måtte det vere den idéen att dem folkelige dialektane i byer å tettbyggde strøk har detti mellom to stoler. Bokmålet er serlig representativt for språket til borgerskapet i byane, mens nynorsken i større grad enn vi ønsker bygger på forståvis konservative dialekter på landsbygda.³ Dessuten er det blant målfolk ein sterk puristisk tradisjon, å vi meiner den skaper ein unødvendig avstand mellom talespråk å skriftspråk.

Målreising — hva er det?

Vi kan ikkje drøfte målreising uten å seie noen ord om hva målreising er for noe.

Det er mulig å oppfatte målreising som *restaurering av ett språk*. Vi sammenlikner da språket med ett gammelt hus som har stådd å forfalli

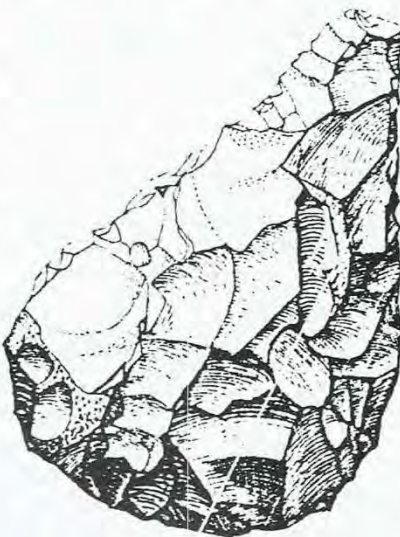
fordi det ikkje har blitt håldi ved like. Viss det er dette som ligger i målreising, meiner eg att det er vanskelig å finne eksempler på att den har noe for seg. Eg kan ikkje se at språklig forfall faktisk forekommer på jorda våres.

Eg er åsså prinsipielt sedd skeptisk til idéen om språklig forfall, bl. a. fordi den såvidt eg kan se henger sammen med ei kvalitetsvurdering av språk: viss språk kan forfalle, må det finnes «gode» å «dårlige» språk. Sånne karakteristikker kjenner vi allffor godt fra europeiske vurderinger av språk i andre verdensdeler («primitive språk», «fattige språk») eller fra borgerskapets omtale av folkemålet («stygge dialekt», «gatespråk», «snakke breit»). Det er viktig å understreke att alle språk er likeverdige.⁴

Men målreising kan tolkes på andre vis. Vi kjenner godt til fra alle kanter av verden att det må ein del såkalla *språkplanlegging* til når språk skal tas i bruk på nye områder.

Eg har samisk i fagkretsen min fra studietida. Alle studiekameratane mine var samer, å mye av undervisninga gikk ut på oversettelse fra norsk til samisk på tavla. Tekstane vi skulle oversette varierte fra noveller til Det kommunistiske manifest. Ofte støyte vi på norske ord som samisk ikkje hadde noen motsvarighet til. Samisk hadde ikkje blidd brukt i serlig grad av f.eks. byråkrater å akademikerer. Da var vi midt oppe i ett målreisingsarbeid.

Denne typen målreising er sjølsagt nødvendig. Ueinigheta kommer når ein skal sette arbeidet ut i praksis. Skal ein lage nye samiske ord/ordavledninger med gamle samiske elementer, eller skal ein låne ord fra andre språk, men bare tilpasse dem til det samiske lydverket?

² Fra pålitelig kjelder har eg fadd kjennskap til ein diskusjon som ein gang raste mellom to professorale medlemmer av denne klubben, germanisten Ingerid Blanca Juell Dal å indoiranisten Georg Valentin von Munthe af Morgenstjerne. Den konservative Dal var forferda over sprogradikaleren Morgenstjerne, som ville godta *steinroys* ved sida av *stenros*.

³ Att ein dialekt A er meir konservativ enn ein dialekt B betyr att A har endra seg mindre i forhold til det tidlige språkstadiet C, som var det felles historiske utgangspunktet for A å B. A kan for eksempel ha bevart ett skille i bøyingsystemet som B har mista. Det ligger inga kvalitetsvurdering i å kalle ein dialekt meir eller mindre konservativ.

⁴ Att alle språk å dialekter er likeverdige, er ein grunnanke i moderne lingvistikk. Vi snakker ikkje i dag om primitive språk, som om språk i ulike deler av verden sto på forskjellige utviklingsstadier i forhold til hverandre. Slike idéer, som var vanlige på 1800-talet, kunne f. eks. bygge på den vrangforestillinga att språk med mye morfologi, dvs. «syntetiske» språk som gresk å latin, var serskilt høgt utvikla, mens språk med lite morfologi, dvs. «analytiske» språk som kinesisk, var meir primitive; dem hadde enno ikkje utvikla sånne avanserte kategorier som f.eks. kasus. Tilhengerane av desse teoriane kom i anfektelser blant anna da ein oppdaga att kinesisk har utvikla seg fra ett eldre språktrinn med mye morfologi, eller da ein oppdaga att det finnes språk utafor Europa med mye meir morfologi enn gresk å latin, nemlig såkalla «polysyntetiske» språk som eskimoisk: det passa lissom ikkje att ett «primitivt» folkeslag som eskimoane hadde ett serskilt høgt utvikla språk. Ein meir vulger variant av teorien sette likhetstegn mellom språk å materiell kultur: ein tok det for gidd att urinnvånerane i Australia snakka meir «primitiv» språk enn europeerane.

Sjøl om eg no er svert engstelig for å bli misforstådd eller for å bli tadd til inntekt for idéer som eg på det sterkaste vil distansere meg fra, så må eg legge til att det finnes serløse lingvister i dag, som eg sympatiserer med, som oppfatter det som ett *dogme* att alle moderne språk står på nøyaktig samme utviklingsstadium. Menneskanes språk har neppe kommi dettande fullt ferdige ned fra himmelen. Dem må vere resultat av ei utvikling som kan ha pågådd i minst 50 000 år. Akkurat som dem materielle reiskapane vi bruker har gådd gjennom ei stadig utvikling, f.eks. fra kløyvde steiner via forseggjorte steinøkser til moderne ståløkser, er det rimelig å tru att språket, som åsså er ein reiskap, stadig har blidd meir avansert, å da ville det vere usannsynlig att alle språk på jorda sto på heilt nøyaktig samme utviklingsstadiet i dag. Det *kan* tenkes att vi kan finne små forskjeller viss vi leiter meir bevisst etter slikt — noe som i svert liten grad har blidd gjort på ein serios måte, av forståelige grunner: det er ikkje lett å drive denslags forskning uten å bli sett i ein etnosentrisk å rasistisk bås. Merk att når eg her snakker om utvikling, så må ein ikkje få biologiske assosiasjoner. Eg vil att ein skal trekke paralleller med utvikling av reiskaper, jf. det eg sa tidligere i fotnota.

Men desse synspunktane river ikkje grunnen under idéen om likeverd mellom språk å dialekter. Det er dessuten svert lite sannsynlig att forskjellige språk å dialekter her til lands står på forskjellige utviklingsstadier.

电 DIÀN
话 HUÀ

Eg vil òsså nevne ei tredje mulig tolking av hva målreising er: *målrensing*. Her tenker eg blant anna på tyrkisk språkpolitikk under Mustafa Kemal Atatürk. Tyrkisk hadde ett stort lerd arabisk vokabular, å ein prøvde å finne tyrkiske avløyserord i dialekter rundt om i landet. Ein del ord blei òsså rett å slett konstruert. Kineserane har òsså drivi denne typen målrensing. Da telefonen kom til Kina, fikk den først navnet *delüfeng*, ei tilpassing til kinesisk av det europeiske ordet. Delüfeng passer dårlig inn i kinesisk. Når kinesiske ord er så lange som dette, kan ein nesten alltid dele dem opp i mindre einheter med ei eiga betydning, men det går ikkje med delüfeng, som derfor ganske snart blei erstatta med *dianhua*, som direkte oversett betyr «elektrisk tale» (*dian* «lyn; elektrisitet, elektrisk, *hua* «tale») å passer bedre inn i det kinesiske språksystemet.

Òsså denne typen målreising eller målrensing kan forsvares, men eg vil gjøre det fra ein sosial synsvinkel. Fremmede språkelement skaper spesielt store problem for folk med lite utdanning å dårlige kunnskaper i fremmedspråk. Det er med andre ord snakk om fenomen som gjør språket mindre formålstenlig for brukarane, dvs. som gjør språket til ein dårligere reiskap. Men eg vil legge til att denne typen språkrensing lett glir ut i rein *purisme* som er atskillig vanskeligare å underbygge på ein saklig måte.⁵

Men det finnes ei fjerde tolking av ordet målreising: *etablering av nye skriftspråk*. All erfaring viser att den første lese- å skriveoppleringa bør foregå på ungenes morsmål, å når dette morsmålet ikkje er skriftspråk, må det skje ei «kodifisering». Målreising av dette slaget foregår stadig over heile verden, å er sjølsagt svært viktig. Mye av arbeidet til Ivar Aasen må plasseres innafør ei slik ramme.

Ueinigheta mellom NMU å LSS kommer òsså klart fram her. Når ett skriftspråk skal etableres for ett språksamfunn med ein viss dialektal variasjon, meiner NMU ein bør legge norma ner ett rekonstruert felles historisk utgangspunkt for alle dialektane. Dette fører automatisk til ei favorisering av dem mest konservative dialektane. Vi i LSS har ingen prinsipielle innvendinger mot ei slik linje. Det finnes eksempler på att dette har vert vellykka; jf. etableringa av skriftspråket shona i det noverande Zimbabwe.⁶ Shona er ett felles skriftspråk for dialekter (hovedgruppene er korekore, zezuru, karanga, manyika, ndau å kalanga) som blir snakka av fleire etniske grupper som før etableringa av skriftspråket shone ikkje oppfatta seg som ei einhet.

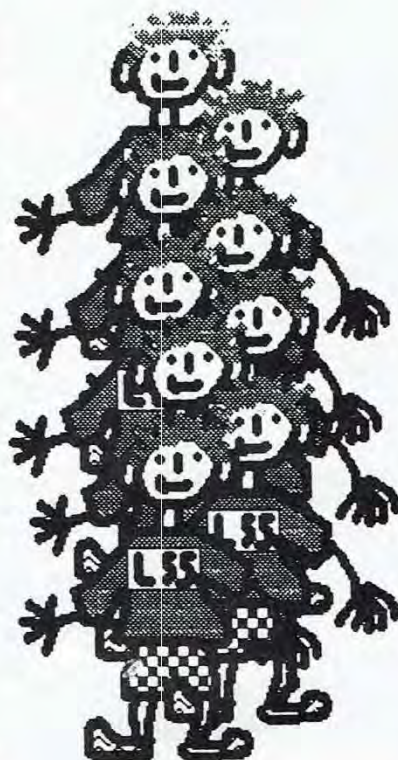
Ei favorisering av konservative dialekter er uheldig viss desse dialektane er lite representative: skriftspråket kommer i utakt med språket til store folkegrupper. I Norge ser vi att det har skjedd forenklinger i dialektane i tettbygde strøk, mens dialektane i meir tynt befolka områder i mange tilfeller er meir konservative. Det nynorske skriftspråket er på visse punkt meir konservativt enn ein kunne ønske.

Det finnes fleire alternativ til det «historiske kompromisset» som shona å nynorsk er eksempler på. Mange skriftspråk bygger på ein enkelt dialekt, som kan vere f. eks. dominerande eller prestisjefyllt. Bokmålet må kunne plasseres her, da det bygger på ein prestisjefyllt dialekt, «den almindeligste Udtale af Ordene i de Dannedes Mund» (Knud Knudsen, 1812–95). Fleire LSS-folk meiner ett samnorsk skriftspråk vil ha størst mulighet for å slå gjennom viss det bygger på ein enkelt dominerande eller prestisjefyllt, men *folkelig*, dialekt, å her peiker folkemålet i osloområdet seg ut; jf. Arne Torps artikkel om «udanna østnorsk» i *Språklig Samling* nr. 4 – 1988. Arne Torp, som no er leier i LSS, argumenterer der på denne måten:

«Min hensikt med å argumentere så sterkt for det folkelige oslomålet, er ikke primært å fremme *oslomålet*, men de *folkelige* elementene i norsk mål. Men dersom det folkelige skal ha noen sjanse i norsk skriftmålsnormering mot det unektelig langt mer prestisjetunge riksmålet, har vi folkemålsvenner ikke råd til å drive med noen form for dialektromanikk. Sagt i klartekst: Viss vi ønsker å styrke folkemåls-elementene i bokmålet, bør vi satse på de folkemålsformene som kan tenkes å være – jeg hadde nær sagt – aggressive

nok til å kunne ta opp kampen med de etablerte riksmålsformene.»

Arne Torp argumenterer for enkelt-dialektløysinga si ved å seie att den er den beste *strategisk* sedd: det er den mest realistiske løysinga. I denne artikkelen skal eg argumentere for ett tredje alternativ, å min argumentasjon tar ikkje utgangspunkt i hva som er realistisk, men hva eg meiner er *ønskelig*, fordi det er den mest *demokratiske* løysinga. Detaljane kommer eg inn på seinere.

⁵ I diskusjonen etter foredraget mitt var det fleire som beskyldte meg for å ha ett finnerikvinjeaktig språksyn, dvs. att dem meinte eg bare så på språket som ett kommunikasjonsmiddel å ikkje tilla språk noen kulturelle verdier. Dette skal eg seie meir om seinere.

⁶ Zimbabwes «Ivar Aasen» var den sørafrikanske språkforskeren Clement M. Doke, forfatter av bl. a. *A comparative study in Shona phonetics*. The University of the Witwatersrand press, Johannesburg 1931, ett grunnleggande å systematisk verk.

Litt forhistorie

Det følgende er sterkt inspirert av ein diskusjon eg hadde med NMU på ett styremøte dem hadde invitert meg til 30.10.1988. Den gangen var eg på forhånd ikkje heilt asjur med den ideologiske utviklinga i NMU, å det var ett aldri så slite sjokk å møte språkhåldninger som eg trudde for lengst å med god grunn hadde gådd i grava. Eg har skrivi nynorsk sia midt på 1960-talet, dvs. fra eg var ferdig med gymnaset, men etter denne konfrontasjonen med ein del sentrale NMU-folk fikk eg nesten nynorsken i vrangstrupen. Det var først over ett år seinere att eg etter ein kraftanstrengelse greide å skille nynorsk å NMU fra einannen, sånn att eg igjen kunne begynne å skrive det skriftspråket eg setter høgast av dem to vi har her i landet.

Eg advarer tilhørerane før eg går vidare. Den *kan* hende eg blir provoserande. Det første eg kommer til kan forresten høres ut som om det ligger noe på sida av det eg egentlig skal snakke om. Eg har sjølsagt tadd det med fordi eg meiner det er relevant. Men trøst dåkker med att eg blir enda meir relevant seinere.

NMU å språklig biologi

Etter møtet med NMU i oktober 1988 kom eg til att NMU oppfatter språket som ein organisme. Eg skal ikkje ta stilling til om dem meiner språket er ei plante eller ett dyr, men eg oppdaga ganske raskt att dem diskuterte norsk språkstrid som om saka egentlig dreide seg om biologi. Hva meiner eg med å hevde att dem snakka om forskjellige språk som om det var planter eller dyr? Jo, blant anna det att dem meinte *bokmålet er å blir dansk*. Vi er alle einige om att bokmålet ein gang i tida heilt klart var dansk. Videre er sikkert dem fleste av oss einige om att bokmålet ikkje duger som skriftspråk her til lands, men grunnane vi har til å meiner dette, er forskjellige. NMU meiner att fordi bokmålet har ett klart dansk opphav, så må det fremdeles vere dansk. Akkurat som ei ku med tida ikkje kan bli ein hest, så kan heller ikkje dansk bli norsk.

Lingvistisk hålder ikkje den slags synspunkter mål. Det er misvisande å snakke om språk som om dem var organismer som for alle framtid må vere det dem ein gang var. Viss sammenlikninga med ein organisme skal

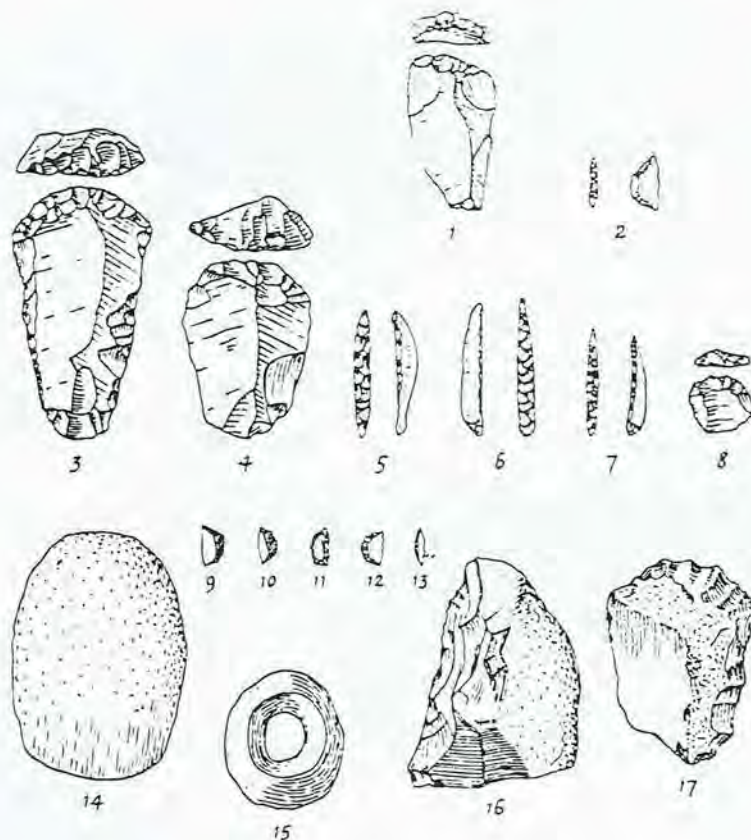
ha noen som helst interesse, må det vere i ett framtidssamfunn der alle organer, fra kneskåler til hjerner, kan transplanteres. Språket er ei samling innbyrdes uavhengige reiskaper som hver for seg kan byttes ut med andre reiskaper. Eller ein kunne sammenlikne språket med ein bil. Støytfangeren kan godt vere laga i ett land å hjulane i ett anna.

Ett metaforisk sidesprang

La meg åsså nevne ein artikkel med navnet «Gøy med bøy» i nr. 1/1990 av bladet EG, meldingsbladet for NMU. Forfatteren, Bård Eskeland, lar det flyte over med biologiske metaforer, ved å begynne artikkelen slik:

I EG 2/4/5-89 (...) pirka me litt i ryggmergen på norsk mål. Der fann vi dei sterke verba. Me såg at dei hadde eit nettverk av avleidingar som høyrer til livsnerva i målet. [Mi understreking, RTE.]

Ikkje bare er dem biologiske metaforane påfallande, men dem påstandane Eskeland kommer med er åsså lingvistisk sett tvilsomme. Dem sterke verbane står som system betrakta i ytterkanten av norsk morfologi. å

for å sette saka litt på spissen, å samtidig se bort fra teoretiske aspekter som ikkje vedgår denne diskusjonen, bør dem heller sammenliknes med forkrøpla organer som tårestane langt oppe på hestebeinet enn med sjølvaste ryggmargen.

Det påstådde avledningsforholdet mellom f. eks. mellom *gjeva* å *gåve*, som Eskeland kommer inn på seinere i artikkelen sin, har vidare heller ingenting med livsnervar å gjøre. Det er i beste fall perifert. Men trulig er substantivet *gåve* ett lån fra neder-tysk. Når ein del målfolk regner det som meir «norsk» enn *gave*, finnes det ikkje annen støtte for den oppfattninga enn att *gåve* er ett noe eldre lån enn *gave*.

Interessa for det gamle

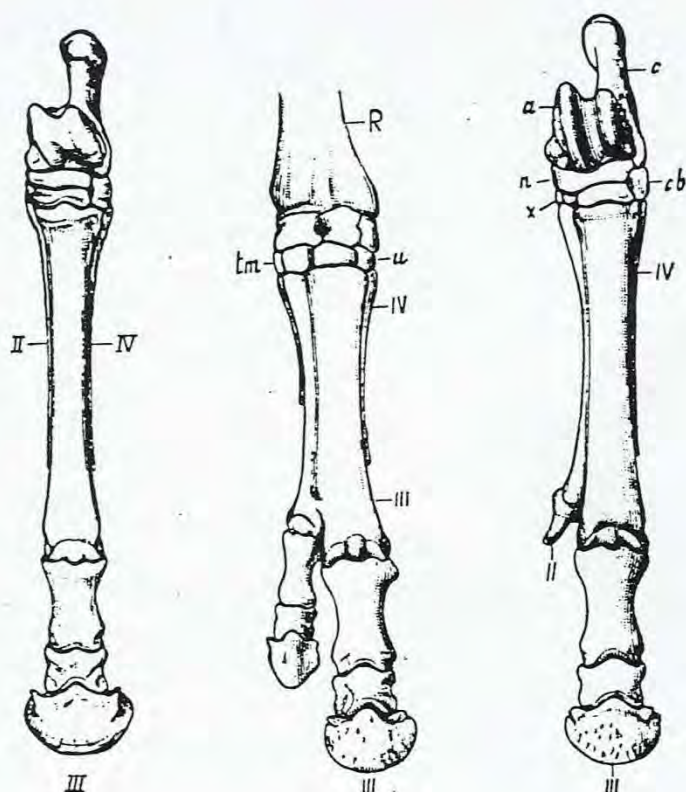
Interessa for det gamle er påfallande hos Bård Eskeland å andre NMU-folk. Av grunner som eg ikkje forstår, er gamle å nermast utdødde sider ved språket spesielt verdifulle. Eller egentlig forstår eg vel hva dem meiner, nemlig att den som er interessert i norskdom å det rotnorske, han eller ho må leite seg bakover i historia. Med andre ord må vi slutte att nordmenn var norske for i tida, både språklig å på andre vis.

For oss i Landslaget for språklig samling er heile denne problemstillinga med norskdom å det nasjonale fullstendig uinteressant. For oss betyr «norsk» ikkje noe meir enn «noe som gjelder Norge å nordmenn». Men la meg ikkje foregripe dette punktet. Eg skal utdype det seinere.

Eugenikk

Eg var frista til å sammenlikne språksynet til NMU ikkje bare med biologi, men åsså med eugenikk, eller *arvehygiene*, for å bruke ett kjent ord med uhyggelige assosiasjoner. Med det meiner eg å seie att NMU snakker om språk på samme måten som rasister snakker om raser. NMU vil hâlde det norske språket *reint*, dvs. reint for fremmend påvirkning, serlig lån fra tysk å dansk. Grunnen kan sjølsagt ikkje vere noen annen enn att den fremmende påvirkninga kan vere til skade for det norske språket. Når språket ikkje er reint nok, så må dem rense det.

På samme vis som rasister er engstelige for «raseblanding» er NMU-folkane redde for «målblanding». Vi i Landslaget for språklig samling opplever stadig att NMU-folkane omtaler oss som «målblandarane», å det er liten tvil om att dem legger noe negativt i det.

Eg kan ikkje unnlate å komme nermere inn på dette spørsmålet. La meg understreke att eg for all del ikkje vil sette NMU-folkane i ein rasistisk bås. Naturligvis er eg klar over att mange framstående NMU-medlemmer er samfunnsangasjerte folk med klare standpunkter mot rasisme å anna fremmendhat. Derimot nøler eg ikkje med å hevde att det er klare paralleller mellom måten NMU-folkane resonnerer på i språksaker å den måten gamle rasister resonnerer på i saker som gjelder bagatellmessige biologiske variasjoner i menneskeheten. Termane «mål-blanding» å «raseblanding» er nøyaktig like suspekta fra ein vitenskapelig synsvinkel (sjøl om rasistiske idéer er mange hakk verre for dem den går utover). La meg forklare dette litt nermere.

For det første: Viss «mål-blanding» å «mål-blander» skal vere noe negativt, så forutsetter det att resultatet er mindreverdige. Med andre ord ligger det her gjømt ein del dogmer, å dem dogmane lyder:

1. *Menneskelige språk kan vurderes kvalitativt i forhold til hverandre, å det finnes gode å dårlige språk.*

2. *Det finnes meir å mindre reine språk, å dem reinaste språkene er i ein eller annen forstand dem beste språkene.*

Det finnes språk som vi veit er blandingsprodukt, fordi vi kjenner historia dems godt. Det gjelder bl. a. alle kreolspråkane som blir snakka av afroamerikanerane i Karibia.⁷ For NMU-erer må dette vere mindreverdige språk, på samme måten som rasister meiner folk av såkalla «blandingsrase» er mindreverdige. Viss dem ikkje vil innrømme dette, så bør dem straks slutte å kalle samnorskfolk for målblanderer.

⁷ For dem som ikkje måtte kjenne til desse kreolspråkane kan eg nevne att ordtilfanget i dem stort sedd kommer fra språkane til europeiske slavehandlerer, kolonister å plantasje-eierer, men med ein del afrikanske innslag. Grammatikken derimot er jamnt over av ein generell vest-afrikansk type. Desse språkane oppsto i ein situasjon der slaver som snakka mange forskjellige afrikanske språk skulle kommunisere med hverandre å leve sammen. Bortsett fra att yoruba skal vere i bruk fram til våres dager som ett hemmelig språk blant afroamerikaner i Havana, kjenner eg ikkje til att afrikanske språk har overlevd i Amerika.

Om samnorsksfolk er eller ikkje er målblanderer, har ingenting med dette å gjøre. Sjølve problemstillinga er irrelevant å antikvert. Akkurat som alle mennesker er av blandingsrase, kan vi med god grunn hevde att alle språk er blandingsspråk. Alle mennesker å alle menneskelige språk er resultatet av ei mangetusen-årig å stadig pågåande gjensidig påvirkning mellom alle folk på heile jorda. Dette gjelder islandsk såvel som kinesisk å papiamentu.

Nabokrangel?

Det er fristande å beskyldde NMU-folka for å drive med smålig nabokrangel. Med det tenker eg på det att dem er serlig opptadd av påvirkninga fra dansk å tysk.

La meg forklare hva eg meiner med denne påstanden. I 1988 gav Universitetsforlaget ut ei fonetikkbok som eg er forfatteren av. Boka er pensum ved forprøva i fonetikk bl. a. ved Universitetet i Oslo. Boka er stappfull av fonetisk terminologi av gresk å latinsk opphav. Studenter som skal studere språk ved UiO må pugge side opp å side ned med fonetiske termer av typen *lamino-alveolar* å *radiko-faryngal*.

I desember i fjor fikk eg tilsendt ett usedvanlig beiskt å surt brev fra SMiO (Studentmållaget i Oslo), der dem kritiserer nynorsken min. Detaljane i den kritikken skal eg ikkje komme inn på her, men bare nevne att dem ikkje hadde meir enn ein merknad til fagterminologien min. Å den kommentaren gjaldt ikkje dem lange å vanskelige greske å latinske ordane, men derimot dem dansk-tyske ordane *stemt* å *ustemt*, som eg har vert så unasjonalt å bruke i steden for *klangfor* å *klanglaus*! Dette fortener å bli kalla nabokrangel å smålighet. Dem er veldig sure for det att epletreet til nermaste naboen henger inn over gjerdet dems mens dem i det heile tadd ikkje bryr seg om det ligger ein fabrikk lenger nede i veggen som påvirker miljøet i heile bygda.

Inkonsekvens

Det er ein merkelig inkonsekvens i norsksdomsideologien. Norsksdomsfolkane er ikkje egentlig mot fremmed påvirkning i å for seg. Det er den dansk-tyske påvirkninga som skal vere så negativ for det norske språket. Gresk å latin er greit nok, trullig fordi stoff fra desse språkane ikkje har gjennomsyra norsk språk på samme måte som dansk å tysk. Dem utgjør vel ikkje ein «trussel» på samme måten.

Dem tyske-danske ordane skal visst trekke med seg ein serskilt

tung kansellistil. Dette er stort sedd lause påstander, å forstå det den som vil att dem ordane vi fyller fremmendordbøkane våres med ikkje har den samme konsekvensen for norsken.

Dører mot kulturverdenen

Skolemannen Matias Skard (1846–1927) hadde synspunkter på forholdet mellom desse to lånordtypane. I 1912 ga han ut *Nynorsk ordbok*, å i forordet forsvarte han bruken av greske å latinske ord i norsk; landsmålet skulle ha samme retten som andre språk til «aa auka si eiga» av internasjonale kulturord. Men om dem dansk-tyske lånordane skreiv han att «dei opnar ikkje nokor dør lenger ut i kulturverdi enn til Danmark».

Eg er heilt ueinig med Matias Skard. For det første er det heilt irrelevant hvekke dører i kulturverdenen ordane åpner. Det er ikkje det som er poenget. Vi snakker om ord som etter hvert har blitt ein naturlig del av norsk språk, å som derfor hører hjemme i ett norsk skriftspråk som kan fungere blant andre enn folk med magistergraden i germansk filologi.

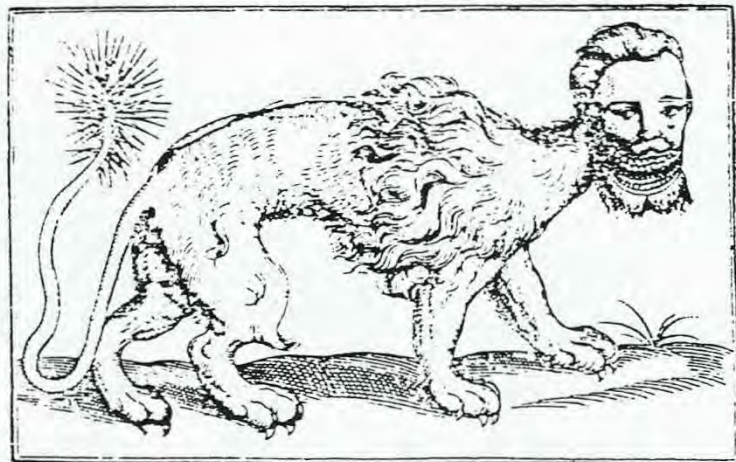
Skandinavisme

For det andre er det sjølsagt bra att det norske ordforrådet likner det danske å det svenske. Danmark, Sverige å Norge utgjør ett sammenhengande nordisk språkområde, å allt som kan styrke den nordiske språkeinheta er av det gode — så sannt det ikkje går for mye på bekestning av faktisk språkbruk. Skandinavismen er ein mye meir framtidretta ideologi enn norskdommen.

Eg har inntrykk av att NMU-folkane, akkurat som andre nasjonalistiske målfolk, er meir interessert i sambandet med Ferøyane å Island, men personlig ser eg ingen grunn til å legge skjul på att bandane den veggen er bryti for godt. Så sannt ikkje ein islending kan snakke svensk, dansk eller norsk må vi jo snakke engelsk med han eller ho.

Nasjonalisme å språk

Det er ikkje mi oppgave å gå så veldig mye inn på hva nasjonalisme er for noe, men eg føler att det akkurat no kan passe å komme med ein aldri så liten definisjon. I følge *Encyclopædia Britannica* kan nasjonal-

isme defineres som *den oppfatninga att truskap til den staten ein bor i er viktigere enn truskap til internasjonale prinsipper eller til individuelle interesser.*

Språklig nasjonalisme må med andre ord vere noe sånnt som truskap til å dyrking av ei språkform som kan assosieres med den staten ein bor i.

Eg vil understreke att det ikkje er grunnlag for å hevde att dette er verken spesielt positivt eller negativt. Ein kan vere språklig nasjonalist uten å meine att eins eigen nasjons språk er bedre enn andre nasjoners språk. Ein kan bare meine att alle nasjoner har rett til sjølhevdning gjennom bruk av eige språk. Så langt har eg ingen innvendinger mot språklig nasjonalisme. Men norskdom, slik det blir oppfatta av NMU, er heilt klar noe meir enn dette. Det kommer eg tilbake til.

Det er ett poeng for meg att det ikkje er noe ved allmenne idéer om hva nasjonalisme er som på ein innlysande måte legger grunnlaget for det synet som NMU har på hva norsk språk er eller skal/bør vere.

Men hva språklig nasjonalisme betyr i praksis, kommer heilt an på hvor ein bor.

Språklig nasjonalisme i ett afrikansk land

Mitt fag er afrikansk språk, så eg vil nevne ett afrikansk eksempel, nemlig staten Kamerun. I dette landet bor det over 11 millioner mennesker som snakker rundt 270 forskjellige språk, å ikkje noe enkelt-språk er så dominerande att det kan samle noe som ein gang likner ett fleirtal av befolkninga. Det er ikkje klart hva språklig nasjonalisme vil seie i det landet. I dem fleste afrikanske land blir det sedd på som viktig å utvikle ein følelse av tilhørighet til staten i tillegg til eller i steden for ein følelse av tilhørighet til det som tradisjonelt kalles stammen. Nasjonalisme blir sett i motsetning til tribalisme. Men dem offisielle språkane i Kamerun er fransk å engelsk. Tilhørighet til den kamerunske nasjonen må språklig vise seg gjennom beherskelse av språkane til dem som ein gang i tida var koloniherrer, eller for å vere nøyaktig, som styrte Kamerun med mandat fra Folkeforbundet. Kamerun var tysk koloni før 1. verdenskrigen. Men det spørs sjølsagt om språklig nasjonalisme gir noe meining i det landet.

Språklig nasjonalisme i Norge

Men hva betyr språklig nasjonalisme i Norge? Når vi ser bort fra gamle å klart definerte språklige minoriteter som samer, kvener å sigøynere, er Norge språklig sedd svært einsarta. Norsk språklig nasjonalisme må derfor bety truskap til å dyrking av det språket som over 95% av befolkninga i dette landet snakker til daglig.

Ut over dette eine punktet følger det ingenting. Den språkpolitiske linja som no er dominerande i NMU er verken meir eller mindre nasjonalistisk enn den folkemålsbaserte samnorsklinja til Landslaget for språklig samling, viss ikkje språklig nasjonalisme blir gidd ett mye meir konkret innhåld.

Men no kommer vi ikkje utenom spørsmålet om hva *norsk språk* er for noe.

Norsk språk - hva er det?

a. Norsk språk for NMU

Det er heilt klart att for dem toneangivande kretsane i NMU er *norsk språk* ei heilt spesiell språkform. Denne språkforma tenker dem seg att kan defineres ved å ramse opp visse karakteristiske trekk, som dem meiner skiller denne språkforma fra andre språkformer, som f.eks. dem andre nordiske språkane.

Men lar det seg gjøre å definere ett norsk språk? Eg vil hevde att det ikkje går an uten att vi forutsetter att ikkje alle dialekter her i landet er like norske. Vi kan da definere norsk språk som ein idealstilstand som norske dialekter står i større eller mindre avstand til. Vi snakker i så fall ikkje like norsk alle sammen. F. eks. vil NMU vel meine att dem som har mye vokalreduksjon i trykksvake stavelser ikkje snakker så norsk som dem som i ei eller anna form har bevart den norrøne «treklangen» med *i, a, u* i bøyingsendingane. Eller dem vil vel seie att dem som har bevart avledningssuffiks som *-leik* snakker norskere enn dem som bruker *-het* i steden. Eg trenger vel ikkje ein gang nevne att dem regner bokmålet som lite norsk.

For att ett sånnt snevert norsk-begrep skal ha noen mening, må det bygges ein ideologi opp under det. NMU-ideologien kommer godt til uttrykk i avslutninga til artikkelen «Gøy med bøy» av Bård Eskeland, den artikkelen eg var innom tidlige-re. Eskeland skriver:

Det er berre å høyra på gamle folk (som ikkje har lese for mykje) eller bla litt i ei av dei gamle, gode ordbøkene — då høyrer ein snøgt at bokmålet har ete seg inn i sjolve den språklege tenkjemåten i dei siste ættledene.

Her ser vi att norsk språk blir sedd på som ein fortidig idealtilstand som dansken å bokmålet har ødelagt. Bokmålet er nermast ei slags rotte som har eti seg inn i norsken. Derfor er målet å utbedre det skadeverket som dansken å bokmålet har øvd. Her kommer da ideen som målreising inn: vi skal hive over bord det danske åket å gjenreise det gamle norske språket.

b. Norsk språk for LSS

For LSS gir det ikkje nødvendigvis noen mening å snakke om ett norsk språk anna enn som ein laus samnevner for dem variantane av nordisk språk som blir snakka innafør Norges grenser.

Å sette talespråket eller skriftspråket til ulike grupper av norske statsborgerer opp mot hverandre som meir eller mindre norsk, kan ikkje

føre noe positivt med seg. Viss ei sånn linje virkelig skulle slå igjennom her til lands, ville Norge bli som andre europeiske land, der folk går rundt med mindreverdsfølelser overfor sitt eige talemål.

Landslaget for språklig samling går ikkje med på att ulike dialekter som blir snakka her i landet skal vurderes opp mot hverandre mot noen som helst slags skala. Saka er sjølsagt så enkel som att viss vi vil finne ein målestokk for hva *norsk språk* er for noe, så må vi høre etter hvorsen folk i dette landet snakker. Norsk språk for ett, to eller tre hundre år sia var ikkje det samme som norsk i dag. Det er kanskje ikkje så galent å hevde att dansk å bokmål har «skylda» for dette, men eg kan ikkje se noe poeng i å skille mellom gode å dårlige grunner til att språk endrer eller har endra seg. Det er jo ikkje i noen forstand snakk om forringing.⁸

Viss ein hevder att bokmålet ikkje er norsk, så har ein bestemt seg på forhånd for hva som er eller ikkje er norsk. I LSS meiner vi att alle norske menner å kvinners språk reint prinsipielt må tas i betraktning når vi skal avgjøre spørsmålet om hva norsk språk er.

Er dialekten i Grenland «norsk»?

Viss vi først gir oss ut på å vurdere graden av norskhet hos dialekter i dette landet, kommer vi raskt ut å kjøre.

Sjøl snakker eg ein dialekt fra Grenland (Nedre Telemark), dvs. ein såkalla vikversk dialekt. Er dette ein norsk dialekt? Tja, eg ville vel svare ja på det spørsmålet, sia Grenland heilt klart ligger i Norge, men åsså først å fremst derfor. Hadde grensa mellom Norge og Sverige blitt flytta vestover, sånn att Telemark fylke

⁸ I diskusjonen med NMU-erane etter foredraget mitt kom det klart fram att dem er sterkt opptadd av skillet mellom gode å dårlige grunner til att språk endrer seg eller har endra seg. Idéen dems må omtrent vere att det er av det onde når ett språk endrer seg under innflytelse fra koloniherrer, okkupanter eller andre undertrykkerer, mens det er i orden når ett språk endrer seg uten att det skyldes ytre påvirkning. Hva dem meiner om endring som følge av påvirkning fra utenlandske likemenn, fikk eg ikkje klarhet i, men det er rimelig å tru dette ikkje blir vurdert serlig negativt.

Det er ikkje vanskelig å se att dette skillet mellom gode å dårlige grunner til språkendringer raskt fører ut i reine absurditeter. Hva kan det komme av att norsk, svensk å dansk har følgt hverandre opp gjennom historia, trass i klare forskjeller i Norges, Sveriges å Danmarks historie? Er for eksempel tyske lånord «bedre» i svensk å dansk enn i norsk, fordi Norge ikkje var ein sjølstendig stat i tida da ordane blei lånt?

havna på den svenske sida, ville eg ikkje hadd noen problemer med å regne dialekten min som svensk. Eg er ikkje meir nasjonalistisk enn att eg trur att det hadde vert ett fett. Viss ein puristisk Aasen-normal skulle bli einaste skriftspråk i Norge, trur eg faktisk eg ikkje ville føle meg mindre vel som svenske.

Etter å ha lest svenske romaner av Göran Tunström å Sven Delblanc med replikker på värmlandisk, føler eg ein sterkere språklig fellesskap med bondane i Värmland enn med dem i fjordane på Vestlandet.

Er bokmålet ein arv fra «kolonitida»?

Allt snakk om bokmålet som ein slags halv-utenlandsk overlevning fra ei fortid som med meir eller mindre rett kan kalles kolonial, er fra våres synspunkt ikkje bare feilaktig, men først å fremst udemokratisk.

La meg i forbifarta nevne att det i Nigeria ikkje er uvanlig å regne engelsk som ett nigeriansk språk. Engelsk har ei godt over hundreårig historie der i landet, å finnes i fleire varianter. I tillegg til standard engelsk har nigeriansk pidgin-engelsk stor utbredelse, å er i ferd med å bli kreolisert, dvs. att det etter hvert blir morsmålet til folk der i landet. Same utvikling finner ein i Kamerun. Merk at engelsk har ei mye kortere historie i Afrika enn dansk i Norge, å det er ei historie som med mye større rett kan kalles kolonial.

Språksak å demokrati

Eg nevnte ovafor ordet *udemokratisk*. Eg meiner att det er udemokratisk å lage ett norsk skriftspråk som bare bygger på visse dialekter som blir snakka her i landet, fordi desse liksom skal vere meir «norske» enn andre dialekter.

Landslaget for språklig samling meiner att grunnlaget for ett samnorsk skriftspråk må vere alle dialekter i dette landet. Bare fra ein einaste synsvinkel kan vi foretrekke noen dialekter framfor andre, nemlig når det gjelder *hvor mange* som snakker ein dialekt.

Det samnorske skriftspråket må vere ett fleirtalsmål: ordformer, bøyingsmåter å hva det skulle vere må vere fleirtalsformer, majoritetsformer. Samnorske substantiv må ha ett trekjønssystem, ikkje fordi dette er noe meir «norsk» enn tokjønssystemet i bokmål å bergensk, man ganske enkelt fordi fleirtalet av befolkninga snakker dialekter med trekjønssystem. Viss utviklinga skulle gå den vegen att ett tokjønssystem skulle bli dominerande ein

gang i framtida, så bør vi uten problemer oppgi trekjønssystemet i skriftspråket.⁹

Ein kunne kanskje innvende mot dette synet att det finnes ymse oppfatninger av hva som er demokratisk. Ville ikkje det mest demokratiske vere å satse på bokmålet, er det ikkje det folk flest vil ha? Her kan det tenkes fleire svar.

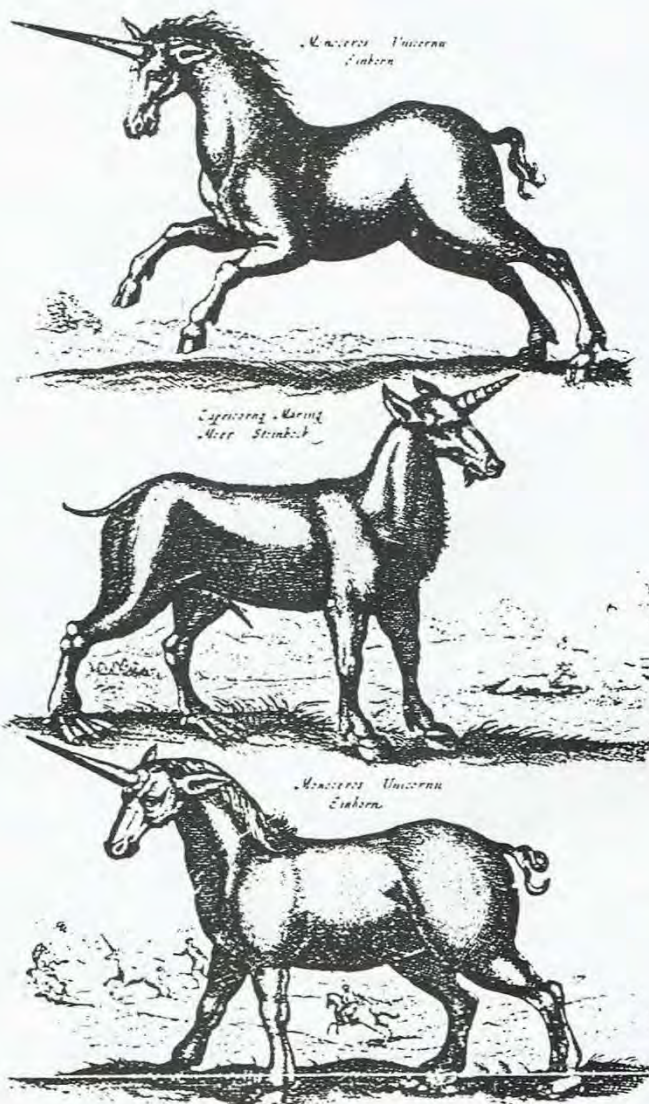
For det første: Det er klart att viss ett fleirtal av det norske folket i dag vil ha bokmål, så må eg bare forsvarer å kalle den samnorsklinja eg har skissert for meir demokratisk ved å vise til dem objektive språklig interessane til fleirtalet.¹⁰ Synet mitt står å faller på det påstanden att viss ett fleirtal av det norske folket i dag

er tilhengerer av bokmål, er det blant anna fordi dem ikkje har nokk tiltru å respekt for sitt eige mål, å i tillegg av grunner som eg nevner i neste avsnitt.

For det andre: Eg forstår ikkje hva det vil seie å hevde att fleirtalet av det norske folket vil ha bokmål. Hva

⁹ I ein del tilfeller strekker ikkje fleirtalskriteriet til. Da må andre prinsipper brukes. Meir om dette i ein artikkel eg har skrivi for «Språklig Samling»; jf fotnota på den første sida som er merka med (*).

¹⁰ Jf. artikkelen «Det nasjonale spursmålet» av Bård Eskeland på s. 20 i *Norsk Tidend* nr 2 – 1990. Artikkelen er ein kommentar til bl.a. mitt foredrag.

tid fikk dem anledning til å velge, å hva var alternativane? Fleire norske kommuner gjorde på 50-talet vedtak om å bruke radikalt bokmål, å vedtakane står i mange tilfeller fortsatt ved lag. Men hva hjelper det, når norske forlag har slutta å gi ut skolebøker på radikalt bokmål? Nynorskens tilbakegang har ikkje kommi av att folk ikkje vil ha nynorsk. Valget mellom bokmål å nynorsk har aldri vert reellt: eg går ut fra att dem fleste målfolk vil vere einige med meg i att bokmålet har vinni fram fordi vi lever i ett «bokmålstyranni»: dem som stikker nesa si fram å velger noe anna enn det «nøytrale» bokmålet får ein masse praktiske problemer som ikkje alle mennesker er stae å pågå- ande nokk til å hâlde ut.

Skal vi overlate språksaka til Statistisk sentralbyrå?

Når eg var på NMU-styremøte 30. 10.1988 fikk eg spørsmål om ikkje det språksynet eg forfekta egentlig betydde att heile språksaka kunne overføres fra Norsk språkråd å til Statistisk sentralbyrå.

Eg hadde ikkje tenkt på den muligheta den gangen, sånn att eg ikkje kunne gi noe ordentlig svar på det spørsmålet. Men nå har eg fådd tyggd på det, å eg har kommi til att jo, det hadde egentlig vert heilt i orden om Norsk språkråd inngikk ett visst samarbeid med Statistisk sentralbyrå. Eg står fullt å fast på att samnorsk skal vere ett fleirtalsmål, å eg tar fullt ut konsekvensane av det synet. La meg likevel understreke att eg ikkje meiner Statistisk sentralbyrå kunne gjøre jobben aleine. Språkforskerane, den yrkesgruppa eg sjøl tilhører, må ha ett ord med i laget!

Dialektromantikk

La meg åsså seie noe få ord om dialektromantikk. Er LSS-folk uforbederlige dialektromantikerer? I ein forstand er vi det. Vi meiner att det er dem moderne norske dialektane som teller, å ingenting anna.

Så lenge vi snakker om talespråk, er vi tilhengerer av dialekter, enten dem heiter bokmål, vossamål, bergensk eller skibotnmål. Dialektforskjellane i dette landet er minimale, å behovet for ett standardisert tale- mål er rett å slett ikkje til stede. Allt snakk om behovet for ei landsgyldig talespråksnorm til bruk utafør heimbygda å i festlige eller formelle anledninger er heilt ubegrunna.¹¹

Men hvorsen skal det samnorske skriftspråket se ut? Skal det vere ett enormt register av valgfrie former, sånn att alle skal få skrive noe som

ligger mer opp til dems eigen dialekt? Nei, det meiner eg ikkje. Eg vil trekke fram to grunner til å gå i mot ei slik loysing.

Sånn fungerer ikkje i praksis. Ikkje alle har samme muligheta til å få språkforma si fram i bøker å aviser. Med andre ord er ei laus norm ein innbydelse til å la dem økonomisk sterke dominere.

Det fungerer ikkje i praksis av enda ein grunn. Det er urealistisk å tru att folk flest skal kunne lere seg til å velge å vrake fritt i ordbøker å grammatikker. Det er stort sedd bare ei lita å spesielt interessert gruppe av norskfilologer som ville kunne ta seg fram i ett sånn stort register av former. Dette ser vi jo klart i dag: ikkje ein gang lererane har full oversikt over hva som er tillatt i norsk rettskriving.

Med andre ord vil eg gå inn for ei snever norm basert på majoritetsformer.

Hummer og kanari?

Ei vanlig innvending mot det samnorskoplegget eg har skissert ovafor, er att dette samnorske skriftspråket må bli ei einaste røre, ett «blandingsspråk» av verste slag.

Eg regner med att alle nå skulle forstå hva eg meiner om den saka, men la meg raskt oppsummere synspunktane mine på dette.

For det første meiner eg att «blandingsspråk» ikkje er noen negativ betegnelse på ett språk. Eit blandingsspråk er like bra som ein såkalla mulatt, for å seie det slik.

For det andre er alle språk «blandingsspråk» i ein eller annen forstand. Når vi oppfatter ett språk som reint, er det stort sett bare fordi vi er vant med blandinga.

For det tredje ligger norske dialekter så ner hverandre att det under alle omstendigheter ikkje vil vere noen meir ekstrem for form «blandingsspråk» i dette tilfelle enn i tilfelle bokmål eller nynorsk.

For det fjerde har eg nevnt tidligere att eg har prøvd å illustrere hva eg meiner gjennom skriftnorma som er brukt i denne artikkelen. Leserane får sjøl bedømme denne norma!

Har språk noen kulturell verdi?

I diskusjonen etter foredraget mitt var det mange som lurte på om eg ikkje meinte språk hadde noen kulturell verdi. Er eg ei slik finnerikvinjetype som bare tenker effektivitet å kommunikasjon?

Spørsmålet dreier seg sjølsagt om å tillegge serskilte språk eller språkformer ein serskillt kulturell verdi, å

det har eg få problemer med å gjøre. For meg har det norske folkemålet kulturell verdi, å derfor meiner eg att ett samnorsk skriftspråk må vere tufta på det.

Men hvorfor har norsk folkemål ein verdi? Jo, fordi det er språket til folk flest i dette landet dvs. ganske enkelt fordi det er det norske folkemålet. Dette språket gjenspeglar historia til det norske folket — på godt å vondt.

¹¹ Noen normaltalemålstilhengerer hevder feilaktig att ett standardskriftspråk trenger ett standardtalemål, å dette bruker dem som ett argument for att det åsså bør utarbeides ett nynorsk standardtalemål. Eg har tidligere nevnt shona i Zimbabwe, som bare er ett skriftspråk. Alle som skriver shona snakker ein av dem dialektane som shona er basert på. I 1987 deltok eg på ein lingvistikonferanse i Harare, ved University of Zimbabwe, der eg håldt ett foredrag om den norske språksituasjonen. Ein zimbabwisk deltaker på konferansen spørte meg under diskusjonen etter foredraget mitt om det var noen som snakka nynorsk. Eg fortalte att det var få, noe som han oppfatta som enda ein av dem mange parallellane mellom shona å nynorsk.

For **25 år** sia

Språklig Samling
nr 3 — 1965
Leder

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktor: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo. Tlf. 25.19.74.

VED VENDEPUNKTET

Det er grunn til å hefte seg ved for den flokken som strever med språklig samling, at vi synes å stå framfor et vendepunkt i språksituasjonen om ikke i sjølve striden.

Flere ting taler for at vi verken vil eller kan holde fram med den sterile stillingskrigen, at vi driver inn i ei ny fase der separatistiske interesser bleikner mot et helhets-syn på språket.

Vi har holdt på i 60—70 år med striden, og i alle høve i de 40—50 siste er det blitt klarere at en kan ikke «vinne over hverandre». Det er et mål som er absurd i et demokratisk samfunn. Der kan en ikke tenke seg å undertrykke minoriteter enten det er språklige, rasemessige eller andre.

Dessuten må det jo være tøv å ville «vinne over» en annen kulturarv. Høgst ukultivert, kan en vel si.

Forlengst er vi vel kommet dit at folk flest er lut lei av striden. Men frontene holdes oppe av de mest interesserte som det ikke er mange av. (Kulturverdien av deres innsats vil vi derimot ikke se bort fra.)

De sosiale kreftene arbeider ikke i ei retning som skjerper språkstriden. Tvert om jammes avstandene ut, sjølv om det oppstår grupperinger som fører en innbitt kamp mot all «nivellering».

Endelig er landet vårt i hogere grad enn noensinne før blitt en del av verden. Det gir oss ikke bare fordeler, men skaper også kulturelle problem for oss. Ett av dem er påverknaden av språket.

—
Må det ikke være rett å se Vogt-komiteen på denne bakgrunnen?

Vi må ut av daudvatnet, og bort fra forestillingene om å vinne over hverandre. Da finnes det bare et eneste mål att: syne vilje til samling!

Det må vel være et nytt fundament, ei plattform for ei slik utvikling Vogt-komiteen leiter etter.

Og finner den det, så må vi alle studere den med god vilje. Sitter vi derimot fast i det gamle, rir prinsipper og huker oss fast i bagateller, så blir det andre krefter enn de mest språklig interesserte som fører kampen til ende: et sammensurium av utenlandsk påverknad og et samfunn i omflytting som er mindre interessert i språkarv enn å finne seg sjøl til rette i det nye.

Her ved dette vendepunktet er det at organisasjonen Språklig Samling må ha en stor misjon med å gripe inn.

**Glem ikke
postgiroblanketten**

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktør: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo. Tlf. 25.19.74.

TO merkesaker

Det var ikke noe stort landsmøte vi hadde i Språklig Samling denne gangen. Men det var uten tvil det beste vi har hatt.

Etter årelangt slit kom vi nemlig fram til to viktige vedtak som hver for seg var positive tiltak til løysing av målstriden.

Vi tenker på framlegget til samlenormal som vi trykker opp i dette bladet i dag, og det klare standpunktet om sidemålstil og rammerettskriving som landsmøtet tok.

Det siste sier i grunnen at en kan få slutt på denne opprivende striden om sidemålstilen, om en lar ungdommen sleppe med å skrive mer enn ett norsk. Men det kan bare skje om en tar i bruk ei rammerettskriving.

Derimot kan ikke noen velge bare ett av de to målføra som er godkjente i dag. Såvidt store byrder som norskundervisningen legger på de unge, haster det for styremaktene å ta steg i denne retningen nå.

Sjøløst må en se vedtaket om samlenormal og om rammerettskriving i sammenheng.

Når det gjelder samlenormalen, så var det landsmøtet gjorde, å legge arbeidet fram til debatt. — og til rettleiing for dem som i privat bruk gjerne vil virke for ei samling av språket.

I rettskrivingsreformene opp til i dag er tendensene til fornorskning klare, og begge mål har side-

former som *nesten* har gjort det råd å skrive et samla norsk.

Det vi har gjort, er å rydde av vegen de små hindera som ennå sto der.

Vi meiner sjøløst ikke anna enn at det fins rettkomne meininger som at somt kunne gjøres annerleis. Men vi ville syne at det går fullt ut an i *dag* å skrive ett norsk. Det er så lite som skiller de to målformene at styremaktene nå må spørre seg om de kan la være å ta et avgjørende steg i den retningen.

Skal vi få tre normaler nå? Har vi ikke nok med de to?

Vi skal bare ha *en*.

Men de som ønsker å slite med to, må få fullt høve til det. Vedtaket om rammerettskrivinga syner klart hva Språklig Samling vil: *ett* norsk fullgodt for dem som vil det. Men de som vil ha to, et hovedmål og et sidemål, må få ha det så lenge de ønsker.

Om målstriden i det heile skal ha hatt noen meining, så må det da være det at en vil fram til *ett* språk. Det er ikke slike avstander mellom norske dialekter at det gir varig grunnlag for fleire normaler.

I røynda sto det så lite att etter 1938 at det var større grunn til å rydde bort skillene mellom de to normalene i 1959 enn å normalisere normalene.

Det fins sikkert de som vil bli enda meir sinte på oss enn før for dette arbeidet si skyld.

La de nå bare bli det. Med sinne kan ikke slike problem bli løyst, og i lengda må vel alle ta til vettet. Noen før — og noen sia —.

Språklig Samling
nr 4 — 1965
Leder

meldingsblad
for
norsk
målungdom

EG

nynorsk som einaste riksmål!

Vil du tinga «EG»?

For kr. 100,- (60,- for medlemmer i NMU) fær du 6 nummer av «EG» i postkassa i eit år framover.

Send pengane til postgirokonto 0 94 30 10.

Norsk målungdom
Nordahl Bruns gate 22
0165 Oslo 1

Tlf. 02 36 40 43

I «EG» finn du
kritiske merknader
til målblandarane
i «Språklig samling»

Å SKRIVE RADIKALT BOKMÅL

Praktiske råd og vink

Av
*Pål Stryk Hanssen
Eskil Hanssen
Eric Papazian
Lars S. Vikør*

UTGITT AV LANDSLAGET FOR
SPRÅKLIG SAMLING

Samnorskfolk!

LSS har framleis store mengder av vervebrosjyra «Er du opptatt av SPRÅKSPØRSMÅL?» på lager. Skriv til oss og be om å få ho tilsendt. Du kan få 10, 20, 30, 40, 50 el. fleire. Sjølve brosjyra er gratis — du må bare betale portoen.

I 1986 gav LSS ut heftet «Å SKRIVE RADIKALT BOKMÅL. Praktiske råd og vink.» Heftet kostar kr. 15,- pluss porto. Har du sikra deg eit klassesett?

Er du
opptatt av
SPRÅK-
SPØRSMÅL?

I så fall ...

I Språklig Samling nr 4 — 1965 la LSS fram et forslag til samlenormal, eller framlegg til samlenormal, som de foretrakk å kalle det den gangen. Nedafor gjengir vi innledninga til presentasjonen av samlenormalen. I neste nummer av bladet kommer vi tilbake med en kritisk kommentar til sjølve framlegget.

Landslaget for SPRÅKLIG SAMLING

Samlenormal

De store strukturendringene som særmerker samfunnslivet i våre dager, fører med seg at utviklinga nå går raskt i retning av samnorske kulturformer på alle områder. Det er ikke lenger det skarpe skillet mellom bondekultur og bykultur som det en gang var.

Språklig har det gått for seg ei gjennomgripende utjamning de siste par namsaldrene. I samsvar med denne utviklinga har Stortinget vedtatt fleire store rettskrivingsreformer, etter tilråding fra våre fremste fagfolk. Formålet har heile tida vart at de to offisielle målformene våre gradvis skulle nærme seg hverandre, slik at de til slutt kan flyte sammen til ett samlende norsk skriftspråk.

I dag må en kunne si at det er relativt få praktiske hindringer som står i vegen for ei formell sammensmelting av de to målformene. Denne situasjonen har Landslaget for Språklig Samling tatt konsekvensen av. Ved landsmøtet i 1960 satte laget ned ei nemnd som skulle komme med framlegg til en samlenormal, til bruk for medlemmene i laget og andre interesserte. Til formann i nemnda blei valt lektor *Ola Halvorsen*.

I vedtaket fra landsmøtet heter det bl. a.: «Hensikten med normalen er å få satt opp et mønster for de som ønsker å bruke ei radikal målløsing uten omsyn til mindre språkgrensar. — Innafor denne ramma skal nemnda bare la seg binde av formålsparagrafen i laget og prinsipputtalelsen på landsmøtet i 1959. Her heter det at målet er å nå fram til ett skriftspråk ved å legge talemålet i bygd og by til grunn for ei gjensidig tilnærming mellom de to mål-

formene. Utgangspunktet for arbeidet i nemnda bør være samformene i gjeldende læreboknormal. Når det er rimelig høve til det, bør en ta hensyn til samformene i de skandinaviske språk.»

Nemnda ser det slik at det er høyinga av orda — formverket — som er det viktigste i en samlenormal. Rettskrivinga og ordtilfanget spiller mindre rolle. Kan vi bli enige om et forholdsvis fast formverk, da har vi alt et samnorsk skriftspråk. Innafor ramma av dette formverket bør det likevel være muligheter for variasjon, alt etter som en ønsker å skrive et bokmålsfarga eller nynorskfarga språk. — Når det gjelder ordtilfanget, må hver enkelt skribent stå heilt fritt. Nemnda tar med andre ord avstand fra det kunstige skillet som nynorsken har holdt oppe mellom heilnorske og unorske ord.

Reint generelt kan en si at der Norsk språknemnd i 1957 ikke fant å kunne gå lenger i tilnærminga mellom nynorsk og bokmål, der har Samlenormalnemnda tatt steget fullt ut og funne fram til samformer — enten som eineformer eller som dobbelformer. Ut fra ei nøktern vurdering av de faktiske språktilhøva i landet har en såleis forsøkt å finne fram til en normal som skulle kunne samle storparten av folket. Så langt råd er, har en prøvd å holde på de særnorske formene. Det vi vil, er jo å samle folket om et formverk og et lydverk som bygger på *levende norsk folkemål i by og bygd*.

Vegen bort fra målkloyvinga

De fleste mennesker vil vel gjerne at vi skal komme bort fra den språksplittelsen vi lir under i Norge i dag. Den tospråklige situasjonen kjennes som en større og større belastning for hvert år som går. Samtidig synes problemet å bli stadig meir nødvendig. Skilnaden mellom de radikale variantene av de to målformene er etter hvert blitt så liten at det synes kunstig og formålslaust å holde ved lag noe markert skille i det heile.

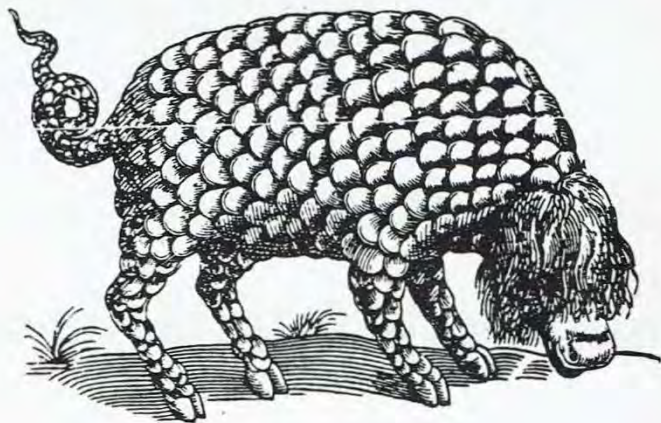
Vi samnorskefolk hevder derfor at tida er inne til å rive ned de siste gjerdestolpene mellom målformene, slik at en omsider kan få en samlende offisiell normal, som tar opp i seg det beste fra de nåværende normalene. Gjennom det foreliggende utkastet meiner vi å ha bevist at *det er mulig å lage en slik normal i dag*. Den må nødvendigvis inneholde mange valgfrie former, det er så. Men dette er trass i alt den vegen en kan og må gå for å komme ut av uløret. Slik opplegget er nå, har de to målformene en sterk tendens til å låse seg fast i hver sin bås. Skal en ha håp om å kunne stimulere ei *ønskelig* utvikling fram mot en relativt fast samnorsk normal innen rimelig tid, må en derfor snarest ta sikte på å samle de nåværende offisielle målformene under en hatt, som *et tredje alternativ*. En fortsatt kunstig isolasjon av målformene tjener ikke noe fornuftig formål, men hindrer framvoksteren av et norsk framtidsmål i landet. Vi håper våre styremakter vil overveie å gi Norsk språknemnd i oppdrag å utforme en samlende normal så snart som mulig. Etter vårt skjønn haster det med å få satt i gang dette arbeidet. Både i skolen og i administrasjonen er det behov for en fellesnorm.

Tidligere rettskrivingsreformer har vært lansert i heile skoleverket på en gang. Men dette krever et stort apparat, med mange nye lærebøker osv. Vi ser det slik at en sannorsknormal i første omgang bør tas i bruk i gymnaset, og da på heilt frivillig grunnlag, eventuelt i form av forsøksverksemd. Et slikt eksperiment vil kreve et minimum av innsats fra det offentlige.

Når vi trur det kan gjøres på denne måten, er det fordi en sannorsknormal ikke vil bringe inn noe prinsipielt nytt. Den nye normalen burde derfor kunne tas inn i undervisningen uten særlig store praktiske vansker. En elev som deltar i den ordinære undervisningen i bokmål og nynorsk, skulle ikke trenge noe større særundervisning om han ønsker å skrive sannorsk. Den nye normalen vil jo i seg sjøl bestå av ei blanding av de to andre målformene, og de grammatiske særreglene vil ikke inneholde mye nytt. Normalen vil sjølsagt måtte bygge på genuine norske særmerker — tre kjønn, a-verb og diftonger — sautidig som den må hente mye av sitt rike ordtilfang i bokmålet. Følgelig vil det ikke på noen måte være bortkasta for en sannorskelev å følge undervisningen i bokmål og nynorsk. Tvert imot vil rikelig høve til sammenlikning mellom målformene være nyttig og nødvendig inntil videre, ikke minst av omsyn til målføringa. Eleven skulle da få med seg alle vesentlige verdier som den nåværende norskopplæringa gir, sautidig som han kan konsentrere seg om en skriftnorm.

Det måtte jo være en forutsetning at elever som bruker sannorsknormalen, slipper å skrive på de andre målformene. De kan da sette alt inn på å lære e i norsk målform fullgodt, istedenfor to halvgodt.

Juleevangeliet på tok pisin

I desse juletider må det passe å trykke juleevangeliet. Redaksjonen håper at mange av lesarane vil kose seg med dette utdraget av juleevangeliet på tok pisin, det offisielle språket i Papua New Guinea.

Tok pisin er opphavlig eit engelskbasert pidginspråk som etter kvart har blitt morsmålet til mange i Papua New Guinea.

GUTNIUS LUK I RAITIM

SAPTA 2

Maria i karim Jisas

1 Long dispela taim Sisa Ogastas i putim wanpela lo long ol i mas kisim nem bilong olgeta manmeri. 2 Dispela em i namba wan taim ol i kisim nem, na Sairinias i stap namba wan gavman bilong Siria. 3 Olsem na olgeta manmeri ol i go long as ples bilong ol,

bilong putim nem bilong ol. 4 Josep em i bilong lain na blut bilong Devit. Olsem na em i lusim taun Nasaret long Galili, na em i go long Judia long taun bilong Devit, ol i kolim Betlehem. 5 Em i go wantaim meri bilong en Maria, bai ol i putim nem bilong tupela. Na Maria i gat bel. 6 Tupela i stap yet long dispela ples, na taim i kamap bilong Maria i karim pikinini. 7 Na em i karim namba wan pikinini man bilong en, na i karamapim em long laplap, na i slipim em insait long bokis kaikai bilong ol bulmakau. Long wanem haus pasindia em i pulap pinis.

Ol ensel i tokim ol wasman bilong sipsip

8 Long dispela hap sampe-la wasman bilong sipsip ol i stap ausait long taun, na ol i was long sipsip bilong ol long nait. 9 Na ensel bi-

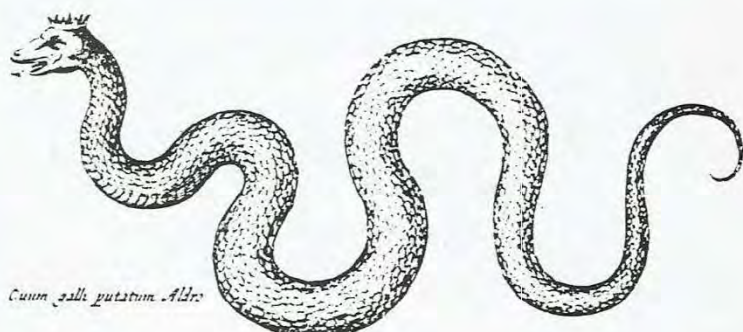
long Bikpela em i kam long ol, na Bikpela i mekim bikpela lait bilong en i kamap raun long ol, na ol i pret tru. 10 Tasol ensel i tokim ol, «Yupela i no ken pret. Harim, mi bringim gutnius long yupela, em bilong mekim olgeta manmeri i amamas tru. 11 Long dispela de long taun bilong Devit, wanpela meri i karim pikinini. Em i man bilong kisim bek yupela. Em i Kra- is. Em i Bikpela. 12 Yupela i ken luksave long olsem: Yupela bai i lukim wanpela pikinini ol i pasim em long laplap, na em i slip long bokis kaikai bilong bulmakau.»

13 Ensel i tok olsem, orait wantu tasol planti ensel moa bilong ami bilong heven i kamap i stap wantaim dispela ensel. Na ol i litimapim nern bilong God, i spik, 14 «Litimapim nem bilong antap tru!

Na long graun ol manmeri i ken bel isi. God i belgut long ol!»

språklig samling

Returadresse:
Postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO

Innhald

Redaksjonelt:

«**Lite brukte former**» **s. 2**

Geirr Wiggen:

**Til forsvar for norsk kulturbevissthet
og identitet** **s. 3**

Målungdommen svarer **s. 6**

Arne Torp:

Bør me skrive radikal nynorsk? **s. 7**

Svar frå Helge Gundersen:

Vi bør skrive samnorskknært! **s. 9**

Julemoro hos målungdommen i Sogndal **s. 10**

Roy Alisøy:

Samnordisk! **s. 10**

Eric Papazian:

Hvorsen har Dem det? **s. 11**

Sett og saksa:

Fellesnorsk **s. 14**

Sekretæren:

Økonomi **s. 15**

Rolf Theil Endresen:

**Målreising: På norskdomsgrunn eller
på dialektgrunn?** **s. 16**

For 25 år sia **s. 26**

**Landslaget for språklig samlings
samlenormal** **s. 29**

Juleevangeliet på tok pisin **s. 31**